

ATHARI ZA UTANDAWAZI KATIKA LAHAJA YA KIPEMBA

MARYAM RASHID ALI

**TASNIFU ILIYOWASILISHWA KWA AJILI YA KUKIDHI SEHEMU YA
MASHARTI YA KUTUNUKIWA SHAHADA YA UZAMILI YA KISWAHILI
(M.A KISWAHILI-FASIHI) YA CHUO KIKUU HURIA CHA TANZANIA**

2018

ITHIBATI

Aliyeweka saini hapo chini anathibitisha kuwa ameisoma tasnifu hii yenye mada, *“Athari za Utandawazi katika Lahaja ya Kipemba”* na anapendekeza ikubaliwe kama sehemu ya masharti ya kutunukiwa Shahada ya Uzamili ya Kiswahili ya Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania.

.....

Dkt. Mohamed Omary Maguo

(Msimamizi)

Tarehe.....

HAKIMILIKI

Hairuhusiwi kuiga, kunakili kwa namna yoyote na kwa lengo lolote tasnifu hii bila ya idhini ya mmiliki au Chuo Kikuu Huria cha Tanzania kwa niaba.

TAMKO

Mimi **Maryam Rashid Ali** nathibitisha kuwa kazi hii ni yangu mwenyewe na haijawahi kuwasilishwa chuo kikuu chochote kile kwa ajili ya kutunukiwa shahada hii au nyengine.

.....

Saini

Tarehe.....

TABARUKU

Ninaitabaruku tansifu hii kwa Baba yangu Marehemu Rashid Ali na Mama yangu Fatma Jadi kwa kunilea kwa mapenzi. Pia naitabaruku kwa watoto wangu wapenzi Mundhir na Mul-hat. Vile vile ninaitabaruku kwa walezi wangu Bw Jadi Kadika na Bibi Maryam Hamad kwa kunilea na kunipatia elimu ambayo imenisaidia katika maisha yangu.

SHUKRANI

Awali ya yote sina budi kumshukuru M/Mungu muumba mbingu na ardhi kwa kunipa uhai,uzima na uwezo wa kufanya utafiti,kuandika na kuikamilisha kazi hii sina budi kusema ALLHAMDULLILLAH RABILA ALAMINA.Pili napenda kumshukuru kwa dhati wa moyo wangu msimamizi wangu Mw Bakar Kombo Bakar kwanza kwa kunishawishi kuendelea na masomo pilikwa kunikubali kuwa msimamizi wangu.Yeye alikuwa msimamizi mshauri na mkosoaji wa busara pale inapo bidi kukosolewa na kuelekezwa cha kiumlipa sina ila nitazidi kumuombea dua kwa Allah amzidishie moyo wa upendo ampe nguvu na afya njema.

Tatu shukrani za pekee zimuendee mume wangu Bw Hussen Moh'd Said kwa kuniruhusu kusoma masomo haya ya uzamili. Pia kunisaidia na kunipa moyo pale ninapo kwama mnamuomba M/Mungu azidi kumbariki na ampe kila la kheri .Pia nawashukuru kaka zangu Dr. Hassan Rashid na Mw Amour Rashid kwa msaada wao wa hali na mali.Vilevile naishukuru familia yangu kwa kustahamili tabu na shida kwa kipindi chote nilichokuwepo katika masomo hivyo nawaombea kwa Allah awazidishie mapenzi na imani. Pia shukrani za pekee ziwaendee wakuu wangu wa kazi na mwalimu wangu mkuu kwa kuniruhusu pale ambapo niliomba ruhusa. Pia nawashukuru walimu wangu walionisomesha shule ya msingi na sekondari kwa kunitoa katika ujinga na kuniweka katika nuru, sina cha kuwalipa ili nawatakia kheri duniani na kesho akhera. Namwisho napenda kuwashukuru wanafunzi wenzangu Mwanaisha Mussa, Riziki Ali, Amina Haji, Aisha Ameir, Zaituni Hassan, Fatma Hamad, Miza Hassan, Bishara Nassor na Bimkubwa Abdalla kwa kunipa mashirikiano wakati wote.

IKISIRI

Utafiti huu unalenga kuchunguza athari za utandawazi katika lahaja ya Kipemba. athari hizo ambazo zinaonekana kuendelea kukuwa siku hadi siku. Mtafiti wa utafiti huu aliongozwa na malengo mahsusi mawili ambayo na kuchunguza athari za utandawazi katika lahaja ya Kipemba. Kubainisha sababu zinazopelekea mabadiliko ya msamiati katika lahaja ya Kipemba. Utafiti huu umefanyika katika kisiwa cha Pemba mkoa wa kaskazini na kusini, na katika sehemu mbali mbali mjini na vijijini. Mbinu ya uwandani na muktadha zilitumika katika kufanya utafiti huu. Na njia zilizotumika ni dodoso, mahojiano na usomaji matini. Sampuli iliyotumika ni watoto, vijana na wazee, waliosoma na wasiosoma. Mtafiti aliongozwa na nadharia ya Fonolojia Zalishi Asili. Matokeo ya utafiti huu inaonyesha kwamba Lahaja ya kipemba imeathiriwa kwa kiasi kikubwa na utandawazi. Pia, mtafiti amegundua kuwa yapo mabadiliko makubwa ya msamiati katika lahaja ya Kipemba. Pia mtafiti amegundua kuwa athari hizo zipo za aina mbili athari hasi na athari chanya zinazotokana na utandawazi.

YALIYOMO

ITHIBATI	i
HAKIMILIKI.....	ii
TAMKO	iii
TABARUKU	iv
SHUKRANI.....	v
IKISIRI	vi
YALIYOMO.....	vii
ORODHA YA MAJEDWALI	xii
ORODHA YA GRAFU	xiii
SURA YA KWANZA	1
UTANGULIZI WA JUMLA.....	1
1.1 Utangulizi	1
1.2 Usuli wa Mada.....	1
1.3 Tatizo la Utafiti.....	3
1.4 Malengo ya Utafiti.....	4
1.4.1 Lengo Kuu	4
1.4.2 Malengo Mahsusi	4
1.4.3 Maswali ya Utafiti	4
1.5 Umuhimu wa Utafiti.....	4
1.6 Mawanda ya Kitaaluma na Mipaka yake	5
1.7 Matatizo ya Utafiti na Utatuzi Wake	5
1.8 Mpangilio wa Tasnifu.....	6

SURA YA PILI.....	7
MAPITIO YA KAZI TANGULIZI NA KIUNZI CHA NADHARIA	7
2.1 Utangulizi	7
2.2 Maana ya Lahaja.....	7
2.3 Aina na Mgawanyo wa Lahaja za Kiswahili	8
2.3.1 Kipemba	8
2.3.2 Kiunguja	9
2.3.3 Lahaja za Unguja Vijijini	10
2.3.3.1 Kitumbatu	10
2.3.3.2 Kimakunduchi	10
2.4 Kukua na Kuenea kwa Kiswahili na Lahaja zake	13
2.5 Ulinganifu wa Kiisimu Miongoni mwa Lahaja za Kiswahili.....	13
2.6 Maana ya Utandawazi	15
2.7 Sifa za Lugha Tandawazi	15
2.8 Pengo la Utafiti.....	16
2.9 Mkabala wa Nadharia.....	16
2.9.1 Nadharia ya Fonolojia Zalishi Asili	17
2.10 Hitimisho	18
SURA YA TATU	19
MBINU ZA UTAFITI.....	19
3.1 Utangulizi	19
3.2 Mpango wa Utafiti.....	19
3.3 Eneo la Utafiti.....	20

3.4	Kundi Lengwa	21
3.5	Sampuli na Usampulishaji	21
3.5.1	Sampuli	21
3.5.2	Usampulishaji	22
3.6	Mbinu za Kukusanya Data	23
3.6.1	Hojaji	24
3.6.2	Mahojiano	25
3.6.3	Upitiaji wa Nyaraka	26
3.7	Mbinu za Kuchambua Data	26
3.8	Hitimisho	27
SURA YA NNE		28
UWASILISHAJI NA UCHAMBUZI WA DATA		28
4.1	Utangulizi	28
4.2	Wanaojua Kuzungumza Lahaja ya Kipemba	28
4.3	Utumikaji wa Lahaja ya Kipemba	30
4.4	Lahaja ya Kipemba inatumika katika Mawasiliano baina ya Wapemba najamii nyengine za Kizanzibar	32
4.5	Tofauti inayojitokeza baina ya Wazee na Vijana katika Mazungumzo	34
4.5.1	Vijana huchanganya Lugha Wanapozungumza	38
4.5.2	Vijana huzungumza Lugha za Mkato	39
4.6	Kufahamika kwa Lahaja ya Kipemba kwa Wageni	40
4.7	Sababu Zinazopelekea Lahaja ya Kipemba Kukua	42
4.7.1	Kuongezeka kwa Watumiaji wa Lahaja ya Kipemba	44

4.7.2	Kuongezeka kwa Msamiati wa Lahaja ya Kipemba	44
4.7.3	Kipemba Hakijakuwa	45
4.8	Sababu zinazopelekea Lahaja ya Kipemba Kuzorota	45
4.8.1	Kusanifishwa kwa Kiswahili	47
4.8.2	Baadhi ya Vijana Kutoitumia Lahaja ya Kipemba.....	47
4.8.3	Hakijazorota	48
4.9	Matumizi ya TV, Intaneti, Facebook, naUtandawazi kwa Ujumla yamechangia Mabadiliko ya Lahaja ya Kipemba	48
4.10	Utandawazi ulivyoisaidia Lahaja ya Kipemba	50
4.11	Athari za Utandawazi katika Lahaja ya Kipemba	51
4.11.1	Kurahisisha Mawasiliano	52
4.11.2	Kupotea kwaMsamiati wa Lahaja ya Kipemba.....	53
4.11.3	Kuharibika kwaUtamaduni.....	54
4.12	Sababu zinazopelekea Mabadiliko ya Msamiati katika Lahaja ya Kipemba	55
4.12.1	Maendeleo ya Sayansi naTeknolojia	56
4.11.2	Elimu	57
4.12.3	Hamahama za Watu.....	58
4.12.4	Mabadiliko ya Kiutamaduni	59
4.12.5	Kuwepo kwaLahaja Sanifu.....	59
4.13	Hitimisho	60
SURA YA TANO		61
MUHUTASARI, HITIMISHO NA MAPENDEKEZO.....		61
5.1	Utangulizi	61

5.2	Muhtasari wa Utafiti.....	61
5.3	Matokeo ya Utafiti kwa kila Lengo.....	62
5.3.1	Lengo la Kwanza.....	62
5.3.2	Lengo la Pili	63
5.4	Matokeo ya Jumla.....	63
5.5	Mchango wa Utafiti.....	64
5.6	Mapendekezo kwa Tafiti Fuatishi	64
5.7	Hitimisho	64
MAREJELEO		65
VIAMBATANISHO		71

ORODHA YA MAJEDWALI

Jedwali 1:	Makundi ya Watafitiwa, Maeneo wanayotoka na Idadi yao.....	22
Jedwali 2:	Majibu ya Watafitiwa kuhusu Ujuzi wao wa Lahaja ya Kipemba	29
Jedwali 3:	Majibu kuhusu Utumikaji wa Lahaja ya Kipemba	30
Jedwali 4:	Majibu Utumikaji wa Lahaja ya Kipemba.....	32
Jedwali 5:	Tofauti kati ya Wazee na Vijana Wakati wanapozungumza Lahaja ya Kipemba	34
Jedwali 6:	Kiwango cha Matumizi ya Kiswahili Saifu Miongoni mwa Vijana katika Mazungumzo	37
Jedwali 7:	Wageni wa Lahaja ya Kipemba wanaionaje Lahaja hiyo Wakati wa Mazungumzo na Wapemba.....	40
Jedwali 8:	Kiwango cha Matumizi ya Kiswahili Saifu Miongoni mwa Vijana katika Mazungumzo	42
Jedwali 9:	Sababu zinazopelekea Lahaja ya Kipemba Kuzorota	45
Jedwali 10:	Matumizi ya T.V, Redio, Intaneti, Face book na Utandawazi kwa Ujumla yanapelekea Mabadiliko ya Lahaja ya Kipemba	48
Jedwali 11:	Utandawazi ulivyokisaidia Kiswahili cha Kipemba	50
Jedwali 12:	Athari za Utandawazi katika Lahaja ya Kipemba.....	51
Jedwali 13:	Sababu zinazopelekea Mabadiliko ya Msamiati katika Lahaja ya Kipemba	55

ORODHA YA GRAFU

Grafu 1:	Makundi ya Watafitiwa, Maeneo wanayotoka na Idadi yao.....	23
Grafu 2:	Majibu ya Watafitiwa kuhusu Ujuzi wao wa Lahaja ya Kipemba	29
Grafu 3:	Majibu kuhusu Utumikaji wa Lahaja ya Kipemba	31
Grafu 4:	Majibu Utumikaji wa Lahaja ya Kipemba.....	33
Grafu 5:	Tofauti kati ya Wazee na Vijana Wakati wanapozungumza Lahaja ya Kipemba	35
Grafu 6:	Kiwango cha Matumizi ya Kiswahili Saifu Miongoi mwa Vijana katika Mazungumzo	37
Grafu 7:	Wageni wa Lahaja ya Kipemba wanaionaje Lahaja hiyo Wakati wa Mazungumzo na Wapemba.....	41
Grafu 8:	Kiwango cha Matumizi ya Kiswahili Sanifu Miongoi mwa Vijana katika Mazungumzo	43
Grafu 9:	Sababu zinazopelekea Lahaja ya Kipemba Kuzorota	46
Grafu 10:	Matumizi ya T.V, Redio, Intaneti, Face book na Utandawazi kwa Ujumla yanapelekea Mabadiliko ya Lahaja ya Kipemba	49
Grafu 11:	Utandawazi ulivyokisaidia Kiswahili cha Kipemba	50
Grafu 12:	Athari za Utandawazi katika Lahaja ya Kipemba.....	52
Grafu 13:	Sababu zinazopelekea Mabadiliko ya Msamiati katika Lahaja ya Kipemba.....	56

SURA YA KWANZA

UTANGULIZI WA JUMLA

1.1 Utangulizi

Utafiti huu unahusu mada isemayo athari za utandawazi katika lahaja ya Kipemba. Sura hii imezingatia vipengele vifuatavyo: Usuli wa mada, tatizo la utafiti, malengo ya utafiti, maswali ya utafiti, umuhimu wa utafiti, mipaka ya utafiti, mpangilio wa tasnifu na hitimisho. Lengo la utafiti huu ni kuchunguza athari za utandawazi katika lahaja ya Kipemba. Mtafiti ana shabaha ya kuangazia jinsi utandawazi ulioingia katika dunia jinsi ulivyoathiri lahaja ya Kipemba. Pia mtafiti ataangazia sababu zinazopelekea mabadiliko ya kimsamiati kwenye lahaja ya Kipemba ambazo zinatokana na utandawazi. Kwa ujumla ufafanuzi wa vipengele tajwa umezingatiwa katika kufanikisha sura hii kama ifuatavyo.

1.2 Usuli wa Mada

Utafiti huu unakusudia kuchunguza athari za utandawazi katika lahaja ya Kipemba. Lahaja ya Kipemba inazungumzwa katika kisiwa cha Pemba. Kisiwa cha Pemba ni moja miongoni mwa visiwa viwili vikubwa vinavyounda Jamhuri ya Watu wa Zanzibar. Kisiwa cha Pemba kina ukubwa wa kilomita 984 za mraba. Ndani ya kisiwa cha Pemba muna visiwa vidogo vidogo vingi ambavyo vinakaliwa na watu. Miongoni mwa visiwa hivyo ni Kojani, Kisiwa panza na Fundo. Kisiwa cha Pemba kina mikoa miwili mkoa wa kaskazini Pemba na mkoa wa kusini Pemba na wilaya nne nazo ni wilaya ya Wete, wilaya ya Chakechake, wilaya ya Mkoani na wilaya ya Micheweni. Wakazi wa wana lahaja ambayo huitumia katika mawasiliano yao ya kila siku ambayo ni lahaja ya Kipemba. Hata hivyo, lahaja hiyo huuathiriwa na

utandawazi. Wataalamu mbali mbali wamezungumzia maana ya lahaja na maana ya utandawazi miongoni mwao ni John na Mduda (2011), Wao wameeleza lahaja ni vijilugha ambavyo vina chimbuko moja hivyo vinafanana kwa kiasi kikubwa katika vipengele mbali mbali vya lugha kama vile matamshi, msamiati, maana na miundoya tungo. Saluhiya (2010), amesema kwamba lahaja ni vijilugha mbali mbali vinavyojitokeza katika lugha kuu kama vile Kiswahili sanifu.

Kwa ujumla tunaweza kusema kuwa lahaja ni vijilugha vidogo vidogo vya lugha moja ambavyo hubainika kijamii au kijografia na kudhihirishwa na vipengele mbali mbali vya kiisimu kama vile matamshi, miundo ya maneno na msamiati. Sababu za kuzuka kwa lahaja ni kuachana kwa maeneo, kila moja hujiundia mfumo wao wa lugha katika mawasiliano ya kila siku. Kwa mfano Zanzibar kuna lahaja nyingi kama vile Kimakunduchi, Kipemba na Kitumbatu. Lahaja kwa kawaida huathiriwa na maendeleo ya kijamii, kisiasa, kiuchumi na kiutamaduni. Kwa ujumla utandawazi umeathiri zaidi lahaja ya Kipemba.

Wataalamu mbali mbali wamezungumzia jinsi utandawazi unavyoathiri lugha. Miongoni mwao ni Mutembei (2011), alifanya utafiti kuhusu simu za kiganjani yeye alichunguza changamoto zinazohusu lugha tandawazi na kuhusisha athari zake katika vipengele vya isimujamii. Crystal (2008), alichunguza matumizi ya ujumbe mfupi na athari zake katika Kiingereza na katika uandishi.

Kutokana na kutanuka kwa utandawazi imeonekana kuwa utandawazi umezua mtindo mpya wa matumizi wa lugha katika njia mbalimbali za mawasiliano na kuleta changamoto kubwa katika isimu na katika mawasiliano kwa ujumla na pia katika

lahaja ya Kipemba. Kwa hivyo mtafiti akaona ipo haja ya kufanya utafiti katika eneo hilo. Haji Gora (2014), ameeleza kuwa yapo maneno ambayo yamepoteza uasili wake mfano “baba mwanake” lenye maana ya baba mdogo, “mkazahau” lenye maana ya mke wa mjomba, “akia” lenye maana ya kula “bwakia” lenye maana ya kula kwa kurusha matonge, “songo nyoko” lenye maana ya kwenda kwa haraka.

1.3 Tatizo la Utafiti

Tatizo la utafiti ni swala ambalo mtafiti anataka kulifanyia utafiti. Katika utafiti huu swala la utafiti ni kuchunguza athari ya utandawazi katika lahaja ya Kipemba. Wapo wataalamu mbali mbali zinazohusu lahaja na utandawazi Wataalamu hao ni hawa wafuatao. Maganga (1991), amezungumzia lahaja tatu za Zanzibar lahaja hizo ni Lahaja ya Kipemba, Kimakunduchi na Kitumbatu na kuzihusisha na Kiswahili sanifu. Ingrams (1924), amelinganisha lahaja mbali mbali za Kiswahili zinazozungumzwa visiwani Zanzibar. Katika kazi yake hii amelinganisha lahaja ya Kipemba, Kitumbatu na Kimakunduchi.

Massamba (2002) anasema kuwa, lahaja za Kiswahili za pwani zilikuwa na ukaribu sana. Wataalamu wote hawa wamezungumzia jinsi lahaja zinavyoingiliana na zinavyohusiana. Pia wapo wataalamu waliozungumzia utandawazi na athari zake katika lugha. Miongoni mwao ni Mutembei (2011), ambaye alifanya utafiti kuhusu simu za kiganjani, changamoto zinazotolewa na lugha tandawazi na kuonyesha athari zake katika vipengele vya isimu jamii. Naye Crystal (2008), alichunguza matumizi ya ujumbe mfupi na athari zake katika Kiingereza na katika uandishi.

Lakini wataalamu wote hawa hawakueleza jinsi Kipemba kinavyopokea athari mbalimbali za kiutandawazi. Kwani Wapemba wengi hawana muda wa kuzungumza

lahaja yao mara nyingi wanajishughulisha na matumizi ya mitandao ya kijamii kwa sababu mbali mbali. Kwa mantiki hii kwa kiasi anachoelewa Mtafiti hajaona kazi yoyote iliyofanywa kuonesha athari ya utandawazi kwa lahaja ya Kipemba aliamua kufanya utafati ili kuchunguza athari za utandawazi katika lahaja ya Kipemba ili kutoa mchango wake katika kupunguza pengo ambalo watafiti waliotangulia hawakuligusia.

1.4 Malengo ya Utafiti

Utafiti huu una lengo kuu pamoja na malengo mawili mahususi.

1.4.1 Lengo Kuu

Kuchunguza athari za utandawazi katika lahaja ya Kipemba.

1.4.2 Malengo Mahususi

Utafiti huu una malengo mahususi yafuatayo:-

- i) Kuonyesha athari za utandawazi katika lahaja ya Kipemba.
- ii) Kubainisha sababu za kiutandawazi zinazopelekea mabadiliko ya kimsamiati kwenye lahaja ya Kipemba.

1.4.3 Maswali ya Utafiti

- i) Ni athari gani za utandawazi zinazoathiri lahaja ya Kipemba?
- ii) Ni sababu zipi za kiutandawazi zinazopelekea mabadiliko ya kimsamiati katika lahaja ya Kipemba?

1.5 Umuhimu wa Utafiti

Baada ya kukamilika kwa utafiti huu mtafiti anatarajia kuwa kazi yake itaongeza marejeleo na kumbukumbu za kitaaluma kuhusiana na lahaja za Kiswahili kwa vile

ni miongoni mwa kazi chache zilizowahi kufanywa kuhusiana na mada. Pia tasnifu hii baada ya kusomwa na kueleweka vyema itakuwa ni chachu ya kuamsha ari kwa wasomi wa isimu kufanya tafiti nyengine zinazohusiana na athari za utandawazi katika lahaja ya Kipemba. Vile vile utafiti huu utakuwa ni marejeleo bora ya kimaktaba yatakayotumiwa na wasomi pamoja na watafiti wengine. Kazi hii pia inaweza kuwasaidia walimu wa isimu na wanafunzi wao kwenye ngazi za sekondari, vyuo vya uwalimu taasisi zinazofundisha lugha na hata vyuo vikuu.

1.6 Mawanda ya Kitaaluma na Mipaka yake

Mtafiti anakusudia kuchunguza athari ya utandawazi katika lahaja ya Kipemba. Mtafiti anafahamu kuwa lahaja za Kiswahili zimeathiriwa na lugha kadhaa lakini yeye atashughulikia athari za utandawazi katika lahaja ya Kipemba tu na hatojihusisha na athari za lugha nyengine katika Kipemba, wala athari za utandawazi kwenye lahaja nyenginezo.

1.7 Matatizo ya Utafiti na Utatuji Wake

Uhaba wa rejea kuhusu mada inayotafitiwa. Hii imesababishwa na kutokuwepo kwa maktaba hapa kisiwani Pemba yenye kazi ya kitaalamu ya kutosha. Katika utatuji wa tatizo mtafiti hilo mtafiti alifanya juhudi za maksudi ili kuhakikisha kupata rejea za kutosha za kufanyia kazi yake. Kuhusu mbinu za kukusanyia data, watafitiwa wengi walikuwa na hali ya kuona aibu hasa kwenye mbinu ya mahojiano. Mtafiti aliwaelekeza na kuwafahamisha kwamba hakuna haja ya kuona aibu kwani utafiti huu ni siri, haukusudii kufichua aibu na kudhihiriaha aibu za watu, hivyo hakuna sababu ya kuona aibu na kuficha taarifa.

1.8 Mpangilio wa Tasnifu

Utafiti huu umefuata mpangilio na umegawanywa katika sura kuu tano zifuatazo:

Sura ya kwanza ni sehemu ya Utangulizi wa jumla, ambao zaidi umeangalia mambo muhimu yanayohusu sehemu ya utangulizi wa utafiti. Mambo hayo ni pamoja na usuli wa mada, tatizo la utafiti, malengo ya utafiti, maswali ya utafiti, umuhimu wa utafiti, mipaka ya utafiti, mpangilio wa tasnifu na hitimisho.

Sura ya pili ilihusu kazi tangulizi na mkabala wa kinadharia. Katika sura hii mtafiti ameangalia ufafanuzi wa istilahi mbalimbali, mapitio ya kazi zinazohusiana na mada inayofanyiwa utafiti, mkabala wa Kinadharia na akafungia hitimisho.

Sura ya tatu ilihusu binu za utafiti ambapo imechambua jinsi utafiti umepangiliwa, kundi lengwa, sampuli na usampulishaji, mbinu za kukusanya data, mbinu zauchambuzi wa data.

Sura ya nne, uwasilishaji, chambuzi wa data za utafiti: Vipengele vilivyojadiliwa ni pamoja kiasi cha kujulikana lahaja ya Kipemba, kiwango cha utumikaji wa lahaja ya Kipemba, jinsi Wapemba wanavyotumia lahaja yao kuwasiliana jamii zinazotumia lahaja nyengine, Jinsi vijana na wazee wanavyolingana na kutofautiana katika matumizi ya lahaja ya Kipemba, jinsi Kipemba kinavyofahamika miongoni mwa wageni, sababu zinazopelekea lahaja ya Kipemba kuzorota, mchango wa vyombo vya habari katika kuathiri Kipemba na mambo yanayoathiri lahaja ya Kipemba. Sura ya tano inahusu muhtasari wa utafiti, hitimisho na mapendekezo: Vipengele vilivyojadiliwa ni pamoja na Muhtasari wa tasnifu (sura tano), Hitimisho la tasnifu, na mapendekezo kitaaluma, kwa serekali, kwa watafiti wengine na jamii.

SURA YA PILI

MAPITIO YA KAZI TANGULIZI NA KIUNZI CHA NADHARIA

2.1 Utangulizi

Sura hii inahusu mapitio ya machapisho na kazi tangulizi mbali mbali alizozisoma mtafiti zilizopata kufanyiwa utafiti, ambazo zinazungumzia mada inayofanana au kukaribiana na mada inayofanyiwa utafiti. Kazi tangulizi ambazo zilisomwa zinahusu maana ya lahaja, aina na mgawanyiko wa lahaja za Kiswahili, kukuwa na kuenea lahaja za Kiswahili, ulinganifu wa kiisimu miongoni mwa lahaja za Kiswahili, maana ya utandawazi sifa za lugha tandawazi. Pia, Pengo la utafiti na mkabala wa nadharia vimewasilishwa katika sura hii. Mtafiti atazisoma kazi hizi ilipate muongozo uliomsaidia kufanikisha kufanya utafiti wake.

2.2 Maana ya Lahaja

Fasili za lahaja zimewahi kutolewa na wataalamu mbali mbali. Miongoni mwa wataamu hao ni Bakharessa (1992:195) ambaye anasema kuwa lahaja ni hitilafu za kimatamshi, ufasaha na matumizi ya lugha. Kipacha (2003) amefasili kuwa lahaja ni kitarafa cha lugha kinachobainishwa kijamii au kijografia na kudhihirishwa na vipande maalum vya sauti na muundo. TUKI (2004:205), katika Kamusi la Kiswahi wameandika kuwa lahaja ni tofauti ya matamshi, maumbo, na matumizi ya maneno mbali mbali kwa lugha yenye asili moja. Islam Kijovi na Mungai (2009) wao wamefasili kuwa lahaja ni tofauti ya maneno, maumbo na matumizi ya maneno katika maeneo mbali mbali kwa lugha yenye asili moja. Msanjila (2009:124) amefafanua kuwa lahaja ni lugha moja wapo kati ya lugha ambayo kimsingi huhesabiwa kuwa ni lugha moja isipokuwa hutofautiana katika vipengele fulani

fulani kama vile lafudhi, fonolojia, msamiati au muundo kutokana na eneo lugha hiyo inapozungumzwa. Kwaujumla tunaweza kusema kuwa wataalamu wote hawa wamelingana kwani wamezungumza kuwa lahaja ni tofauti katika matamshi, maumbo na matumizi ya maneno katika lugha moja kuu.

2.3 Aina na Mgawanyo wa Lahaja za Kiswahili

Hapa Zanzibar kuna lahaja nyingi kama vile Kipemba, Kitumbatu, Kimakunduchi na Kiunguja mjini. Mgawanyo wa lahaja hutokana na muachano wa kijografia, sababu za kiuchumi na kijamii. Kwa ujumla lugha zina lahaja nyingi nazo zina umuhimu wake kama vile kukuza lugha na kupanua msamiati. Kipacha (2003) yeye amezitaja lahaja ya Kipemba lahaja ya Kitumbatu lahaja ya Kiunguja mjini na lahaja ya Kimakunduchi kuwa ndizo lahaja za visiwani. Maelezo ya lahaja hizo ni kama ifuatavyo:

2.3.1 Kipemba

Kipacha (2003) amesema kuwa lahaja ya Kipemba inazungumzwa katika kisiwa cha Pemba. Wakazi wa mwanzo wa kisiwa hiki inasemekana kuwa ni Washirazi na Wadebuli. Utafiti wa Igrams (1924) umeeleza kuwa Kipemba Matale halisi kinazungumzwa katika kijiji cha Micheweni, Wingwi, Kisiwa cha Kojani na Kiyuyu kusini mwa Kojani kuna maingiliano makubwa kati ya lahaja ya Kipemba na Kiswahili sanifu. Hebu tuangalie mfano wa hapo chini.

Kipemba	Kiswahili sanifu

Dade	Dada
Kitabaya	Kitambaa
Kake	Kaka
Kijio	Chakula cha jioni
Bereuza	Pindua
Sangaa	Shangaa
Kisusi	Ukuta

Chanzo Kipacha (2003)

Data iliyopo hapo juu inaonesha kuwa kuna tofauti kati ya lahaja ya Kipemba na Kiswahili sanifu.

2.3.2 Kiunguja

Lahaja hii inazungumzwa Unguja mjini na vitongoji vyake. Kiunguja mjini kinafanana na Kiswahili Sanifu kwa kiasi kikubwa. Pia Kiunguja kinafanana na kutofautiana na Kiswahili sanifu. Tuangalie tofauti katika mifano ifuatayo:-

Kiunguja	Kisahili Sanifu

Mwamu	Shemeji/ami
Wayawaya	Peruperu
Awe	wewe
Swibu	sibu
Regea	legea

Chanzo Kipacha (2008)

2.3.3 Lahaja za Unguja Vijijini

Lahaja za Unguja vijijini ni Kitumbatu na Kimakunduchi. Lahaja ya Unguja mjini inazungumzwa katika maeneo ya mjini ambapo ndipo eneo la lahaja rasmi. Ipo tofauti kati ya lahaja ya Unguja mjini na zile za vijijini hasa katika vipengele vya fanolojia ambapo Kiunguja mjini kina mabadiliko ya hivi karibuni na udondoshaji mkubwa wa vitamkwa vya asili.

2.3.3.1 Kitumbatu

Lahaja hii inazungumzwa katika kisiwa cha Tumbatu na sehemu nengine zilizo pembezoni mwa kisiwa hiki. Kisiwa hiki kipo kaskazini mwa kisiwa cha Unguja karibu na ghuba ya mkokotoni na wenyeji wa kisiwa lugha hii hujulikana kwa jina la Watumbatu.

2.3.3.2 Kimakunduchi

Ni lahaja inayozungumzwa katika maeneo ya Makunduchi. Lahaja hii ina majina mbali mbali kama vile Kikae, Kikale na Kihadimu. Massamba (2002) amesema kuwa lahaja za kisiwani zina uhusiano na ukaribu sana. Miongoni mwa lahaja za visiwani alizozitaja ni Chi-mbalazi, Kijomvi, Kimtang'ata, Kimakunduchi, Kitumbatu na Kiunguja. Kazi ya Massamba (keshatajwa) ina msaada mkubwa kwa mtafiti wa kazi hii kwani ilimpa mwanga wa kufahamu uwiano na utafautiano wa lahaja hizo na lahaja ya Kipemba. Wanaisimu jamii wanaamini kwamba mgawanyo wa lugha zinazozungumzwa sehemu moja ya nchi yaani lahaja ya sehemu kwa watu walio katika kundi maalumu la jamii ambayo inatofautiana maneno, sarufi au matamshi kutoka katika mifumo mingine ya lugha ile ile. Mfano lugha ya Kiingereza ina aina nyingi za lahaja London ina lahaja nyingi kuliko lahaja za

Kiingereza. Kimsingi lahaja za Kaskazini na Kusuni mwa Tanzania zimetofautiana kisarufi, kimuundo na matamshi. Polome (1976:19-20) ametueleza katika utafiti wake kuwa kuna lahaja kumi na tano ambazo ni Chimiini cha barawa, iliyo Somalia, Kibajuni cha kaskazini ya upwa wa Afrika ya Mashariki ya Pate ambayo ina lahaja ndogo ya Kitikuu, Kipate kinachozungumzwa katika kisiwa cha Pate, Kisiu kinachozungumzwa Siu, Kiamu kilichopo Lamu, Kimvita kilichopo Mombasa, Chichifundi kinachozungumzwa kaskazini mwa upwa wa Kenya, Kivumba kinachozungumzwa katika eneo la Vanga, Kimtang'ata, Kimrima kinachozungumzwa Tanganyika, Pangani na Tanga, Kipemba kinachozungumzwa Pemba Kitumbatu cha Tumbatu, Kimakunduchi kinachozungumzwa Makunduchi, Kiunguja kinachozungumzwa Unguja mjini, Kingazija cha Komoro na Kimzuani kinachozungumzwa Anjoani.

Katika utafiti wa lahaja ya Kiswahili Polome (1976:22), amefafanua kuwa kuna tofauti baina ya lahaja moja na nyengine. Ameonesha tofauti kwa kusema kuwa msamiati wa lahaja moja huweza kuwa na sauti tofauti. Kazi hii ilikuwa na maslahi makubwa kwa mtafiti kwa sababu ilimuwezesha kuelewa msamiati wa aina mbali mbali unaozungumzwa katika lahaja tofauti. Mfano Kipemba, Kimakunduchi na Kingare. Maganga (keshatajwa) ameonesha tofauti ya lahaja za Zanzibar katika baadhi ya michakato yake ya kifonolojia au kimofolojia. Amechunguza tofauti katika vitamkwa na mofimu katika msamiati.

Mfano

Kiswahili sanifu	Kipemba	Kimakunduchi	Kitumbatu
Mti	nti	ufiti	mfiti
Sisi	siie	suwe	suje
Mimi	miye	mije	mijo
Lile	lile	lija	lile

Nurse na Hinnebusch (1993:522) wao wameelezea kuwepo kwa msamiati ambao huingiza au hudondosha sauti [i] na [y] mfano katika lahaja za Unguja vijijini pia wakaeleza kuwa lahaja ya Kitumbatu na lahaja ya Kimakunduchi zina kawaida ya kuingiza na kudondosha sauti [i] na [y] mfano:

Lawa	yawa	“ondoka
Laga	yaga	“oga”
Lala	yoya	“tazama”

Huzuia sauti katika maneno yake mfano

-udi	‘rudi’
afiki	‘rafiki’

Manganga (1991) amezungumzia lahaja tatu za Zanzibar lahaja hizo ni Kipemba, Kitumbatu na Kimakunduchi alizihusisha lahaja hizi na Kiswahili Sanifu. Yeye alichunguza mofolojia ya lahaja ya Kitumbatu, Kimakunduchi na Kipemba na kuzihusisha na Kiswahili sanifu. Kazi hii ilimsaidia mtafiti kuelewa baadhi ya misamiati ya Kipemba. Maganga (1992) alizungumzia suala la lahaja na alizieleza

lahaja mbali mbali za kusini na kaskazini na kueleza jinsi lahaja hizo zinavyotafautiana.

2.4 Kukua na Kuenea kwa Kiswahili na Lahaja zake

Kiswahili kina lahaja nyingi ikijumuisha zile zinazofahamika na nyingine ambazo bado hazifahamiki kwa sababu hazijafanyiwa utafiti. Lahaja hizo hukua na kuenea katika maeneo mbali mbali kwa sababu tofauti. Wataalamu mbali mbali wamezungumzia kuenea kwa lahaja. Miongoni mwa wataalamu hao ni Mwasoko na Mdee (1983), ambao wamezungumzia jinsi Kiswahili kilivyokuwa na kuenea Afrika na Ulaya na kutumika kama somo kwenye shule za sekondari na vyuo. Pia wataalamu hawa wameonesha kukua kwa Kiswahili katika vyombo vya taaluma. Hata hivyo wataalamu hawa hawakuonesha jinsi lahaja ikiwemo lahaja Kipemba zinavyoathiriwa na utandawazi. Mtafiti wa utafiti huu amekusudia kuonesha athari za utandawazi katika lahaja ya Kipemba ili kupunguza mwanya wa utafiti ulioachwa na watangulizi hao.

Kiswahili kilienea zaidi baada ya kuja wageni Afrika ya Mashariki hususani Waarabu na Wareno. Miongoni mwa wageni waliokuja ni Waingereza na Wajerumani. Kiswahili kilisanifiwa na kuwa Lugha Sanifu na baada ya uhuru Kiswahili kilipata hadhi na kuwa lugha ya Taifa. Kusanifiwa kwa Kiswahili na kuteuliwa kuwa lugha ya Taifa ilifanya lahaja nyingi kudhoofika ikiwemo Kipemba.

2.5 Ulinganifu wa Kiisimu Miongoni mwa Lahaja za Kiswahili

Lahaja zina sifa za kuungana na kutofautiana katika vipengele vya kiisimu. Mara nyingi lahaja zinazokaribiana hufanana na zile zenye kuachana hutofautiana.

Whiteley (1956) alifanya utafiti kuhusu lahaja ya Kimtang'ata. Katika utafiti wake aliegemea zaidi katika matamshi ya lahaja hiyo. Yeye aligundua kuwa lahaja zina sifa tofauti baina ya lahaja moja na nyengine. Moh'd (1984) alifanya utafiti akihusisha lahaja ya Kipemba, Kiunguja mjini na Kiswahili Sanifu. Katika utafiti wake yeye alichunguza matamshi yalyomo katika lahaja ya Kipemba na ukanushi unavyotokea katika lahaja hiyo. Katika uchunguzi wake amebainisha mambo makuu mawili kwanza misamiati ya lahaja ya Kipemba inavyotafautiana na Kiswahili sanifu, pili mabadiliko ya sauti mbali mbali na jinsi yalivyotafautiana kutoka maeneo ya mjini na vijijini. Pia alionesha umiliki wa lahaja ya Kipemba ambapo ulikuwemo katika Nomino. Utafiti huu umemsaidia mtafiti kuelewa sifa za kiisimu za lahaja anayotaka kuifanyia utafiti. Mbaabu (1991) aliandika kitabu kinchohusu historia ya Kiswahili na usanifishaji wake. Katika utafiti wake alieleza kuwa lahaja ya Kimvita na Kiunguja mjini ndizo zilizokuwa na ushindani mkubwa, katika kuteuliwa kuwa Kiswahili Sanifu. Kazi hii ni muhimu kwa mtafiti kwani amepata kuelewa historia ya lugha na lahaja zake ambazo zilitoa nuru kwa mtafiti husika.

Naye Ingrams (1924) alilinganisha lahaja za Kiswahili ambazo zinazungumzwa katika visiwa vya Zanzibar. Katika kazi yake alilinganisha Kitumbatu, Kimakunduchi na Kipemba, utafiti huu ulimsaidia mtafiti wa kazi hii kuelewa ulinganifu wa lahaja za Kiswahili. Sligand (1915) yeye alifanya utafiti na kuzitaja lahaja kumi na tano za Kiswahili ambazo ni Kiunguja, Kimrima, Kingao, Kihadimu, Kimakunduchi, Kipemba, Kitumbatu, Kimvita, Kivumba, Kiamu, Kisheli, Kipate, Kisiu, Kitikuu, Kingazija, na Kingozi lahaja zote hizo zimechawanyika katika upwa wa Afrika ya Mashariki.

2.6 Maana ya Utandawazi

Dhana utandawazi imeelezwa na kufafanuliwa na wataalam mbali mbali. Miongoni mwa wataalamu hao ni, Beerkens (2006) ambaye anaeleza kuwa utandawazi ni jumla ya harakati na taratibu za kimageuzi zenye kuwafanya watu kuunganishwa katika dunia kwa pamoja na kuwa kama kijiji. Little (1996), anasema kuwa utandawazi ni hali ya fikra kwamba mipango yote ya kiuchumi, kisiasa, na kiutamaduni inapaswa kuandaliwa kwa lengo la kuondoa mipaka ya taifa moja ili kuwezesha mipaka hiyo kutanda dunia mzima. Sweeting (1996), anafafanua utandawazi kuwa ni kuhusisha dunia yote na kuwa kama kijiji kimoja. Kwa ujumla, tunaweza kusema kuwa utandawazi ni maendeleo ya sayansi na teknolojia ambayo yamekuja kwa lengo la kurahisisha utendaji kazi za binaadamu na kuifanya dunia kuwa kama kijiji na watu wote kuwa kama kabila moja, katika nyanja zote za kisiasa, kiuchumi, kijamii na kiutamaduni.

2.7 Sifa za Lugha Tandawazi

Sifa kuu ya utandawazi ni kuwepo kwa mawasiliano. Mawasiliano hayo yanaweza kuwa ya simu za kiganjani, facebook, Whats App, wavuti, tovuti, barua pepe, na mitandao mingine ya kijamii. Kigain na Kobia (2007) walifanya utafiti kuhusu lugha ya mchanganyiko wa Kiswahili na Kiingereza. Lengo la utafiti huu lilikuwa ni kutafuta asili ya kuzuka kwa lugha hiyo. Katika utafiti huu waligundua kuwa vijana wa mjini ndio wanaotumia kwa kiasi kikubwa lugha hiyo ya sheng, lakini utafiti huu hakuangalia athari za lugha ya kawaida ya mawasiliano bali waliangalia asili na sababu ya kuzuka kwa lugha hii ya sheng. Butts na Cockburn (2001) walifanya utafiti kuhusu utumiaji wa matini (texting) kama mbinu ya mawasiliano. Katika

utafiti wao waligundua kuwa utumiaji wa matini fupi fupi imekuwa ni desturi iliyo zoeleka miongoni mwa vijana. Mitumbei (2011) alifanya utafiti wa kuchunguza lugha tandawazi, akiwa na lengo la kuibua changamoto zinazoletwa na lugha tandawazi katika isimu jamii. Aligundua kuwa kuna kubadili na kuchanganyika misimbo na kuhusisha athari zinazopatikana katika vipengele vya isimu jamii. Sifa kuu ya lugha hii ni ufupishaji ambao hupatikana kwa njia ya kudondosha kwa baadhi ya sauti. Mutembei (2011) alisema kuwa utandawazi umeibua mitindo mipya ya lugha katika isimu jamii na waendelezaji wakubwa wa mitindo hiyo ni vijana. Lakini hakushughulikia athari hizo za utandawazi katika lahaja ya Kipemba.

2.8 Pengo la Utafiti

Tafiti nyinyi ambazo mtafiti amezipitia amegundua kwamba zimezungumzia lahaja mbali mbali, lakini tafiti hizo hazikuzingatia athari za utandawazi katika lahaja ya Kipemba. Hivyo basi mtafiti amechukuwa fursa ya kupunguza mwanya ulioachwa na watafiti waliotangulia, kwa hivyo mtafiti wa utafiti huu amechunguza athari ya utandawazi katika lahaja ya Kipemba.

2.9 Mkabala wa Nadharia

Kwa mujibu wa Senkoro (1980), nadharia ni istilahi ya kiujumla inayomaanisha miongozo inayomwelekeza msomaji wa kazi ya fasihi kuelewa kazi hiyo ya fasihi katika vipengele vyake vyote. Sengo (2009) amefafanua kuwa nadharia ni maarifa yaliyopangwa ili kueleza dhana fulani au lengo fulani. Nadharia huchukuliwa kama dira ya kumwongoza mtafiti au mchambuzi kulikabili au kulieleza vyema jambo fulani ambalo halijaweza kuhakikishwa ukweli wake. Mtafiti wa utafiti huu atatumia

Nadharia ya Fonolojia Zalishi Asili. Mtafiti wa utafiti huu anaamini kuwa nadharia hiyo imemuongoza katika kufikia lengo lake la utafiti.

2.9.1 Nadharia ya Fonolojia Zalishi Asili

Nadharia ya fonolojia zalishi asili imeasisiwa na Venneman (1972). Makusudio ya kuanzishwa kwa nadharia hii ni kutoa udhahania uliopo katika fonolojia zalishi. Hooper (1997), ndiye aliyeiendeleza nadharia katika tasnifu yake iitwayo *Aspects of Generative Phonology* mwaka (1979). Kazi hii ilichapishwa kwa kichwa cha habari kilichoitwa *Introduction of Natural Generative Phonology*.

Massamba (2012) amefafanua kuwa nadharia hii iliwavutia wanazuoni wengi kuliko nadharia ya fonolojia asili. Massamba (1996:160) amesema kuwa fonolojia asili zalishi ni mkabala hivyo ni wazi kuwa matatizo ya fonolojia zalishi, ndio iliyafanya kutokea kwa Fonolojia Zalishi Asili nadharia hii ilianzishwa ili kutatua matatizo hayo. Nadharia ya Fonolojia Zalishi Asili huchunguza maumbo ya ndani ya maneno ili kupunguza udhahania, hivyo nadharia hii humuwezesha mchunguzi wa lugha kufikia utaratibu sahihi kuhusu lugha asili. Hooper anaita kanuni ya ujumlishaji sahihi, kanuni hii inawakilisha uhusiano kati ya muundo wa nje wa kanuni ya ujumla.

Hooper (1975) anaeleza kuwa katika Fonolojia zalishi asili ni kwamba katika usemaji wa lugha hutunga majumuisho ambayo yanadhihirika katika kinachotamkwa na kuleta uangavu wa kilichokusudiwa. Massamba (1996) anaendelea kusema kuwa fonolojia zalishi asili iliyojikita katika uasilia wa maneno yaliyokuwa yakitolewa na maumbile ya binaadamu yanahusu usemaji.

Mtafiti wa utafiti huu aliichagua nadharia hii kwa sababu aliamini kwamba ingemuwezesha kufikia malengo yake ya utafiti na kweli imemuwezesha. Data za kila lengo la utafiti huu zilichambuliwa kwa kutumia nadharia hii. Kwani nadharia hii inajihusisha na maumbo ya maneno yanavyotamkwa na muundo wa maneno kwa ujumla.

2.10 Hitimisho

Katika sura hii mtafiti amepitia machapisho ya kazi tangulizi mbali mbali, ambazo zinahusiana na mada yake ya utafiti kwa lengo la kutaka kujua ni nini hasa kimeshafanyiwa utafiti kuhusiana na mada ya lahaja kwa ujumla ikiwemo lahaja ya Kipemba. Sura inayofuatia ni mbinu na njia za utafiti.

SURA YA TATU

MBINU ZA UTAFITI

3.1 Utangulizi

Sura hii imewasilisha mbinu za utafiti ambazo zimetumika katika kukusanya na kuchambua data za utafiti. Mbinu za utafiti zinafafanuliwa na Kothari (2004) kuwa ni jumla ya mbinu zote zinazotumiwa katika kufanya utafiti. Mbinu za utafiti tunaweza kuzigawa katika makundi mawili makubwa, ambayo ni mbinu zitumikazo kukusanyia data na mbinu zitumiwazo katika uchanganuzi wa data. Katika sura hii mtafiti alibainisha taratibu, mbinu na njia mbalimbali zitazotumika katika ukusanyaji, uchambuzi na uwasilishaji wa data za utafiti ili kuchunguza athari za utandawazi katika lahaja ya Kipemba. Sura hii inaelezea mpango wa utafiti, eneo la utafiti, kundi lengwa sampuli na usampulishaji. Pamoja na vipengele hivyo, vipengele vya ukusanyaji wa data, mbinu za uchambuzi wa data na uwasilishaji wake pia viliwasilishwa kwenye sura hii.

3.2 Mpango wa Utafiti

Mpangilio wa utafiti wakati mwingine hufahamika kama usanifu wa utafiti. Ni katika mpango wa utafiti ndiko kunakoelezwa ramani au picha nzima ya utafiti itakavyokuwa tangu katika kukusanya mpaka kuchambua data na kuandika tasinifu. Utafiti huu ulikuwa ni wa Uchunguzi Kifani ambapo eneo maalumu ambapo lahaja ya Kipemba inazungumzwa lilituliwa kwa ajili ya kutafitiwa. Utafiti huu ulifanyika katika Mkoa wa Kaskazini Pemba hususani katika wilaya mbili za Wete na Micheweni. Eneo hili lilichaguliwa kwa sababu ndiko kwenye wazungumzaji wengi wa Kipemba. Kombo na Tromp (2006) wanaeleza kuwa uchunguzi kifani ni mbinu

nzuri ambayo humwezesha mtafiti kupata data za uhakika kwa sababu anakwenda kukusanya data katika chanzo ambacho ni cha uhakika zaidi. Pia, mbinu hii humsaidia kukusanya data kwa muda mfupi na gharama nafuu kwa sababu hapotezi muda na gharama kwani anakusanya data mahali sahihi.

3.3 Eneo la Utafiti

Utafiti huu umefanyika Mkoa wa Kaskazini Pemba na unatarajiwa kuhusisha Wilaya zote mbili za mkoa huo, ambazo ni Wete na Micheweni. Wilaya ya Wete ina jumla ya Shehia thalathini na mbili (32) ambazo ni Kisiwani, Junguni, Shengejuu, Chwale, Jadida, Pandani, Mzambarautakao, Kiyuyu Minungwini, Selemu, Limbani, Bopwe, Kizimbani, Fundo, Ukunjwi, Kojani, Maziwani, Mjinirole, Kinyikani, Pembeni, Piki, Mtambwe Kusini, Mpambani, Kipangani, Kangagani, Ole, Mchangamdogo, Kambini, Kiungoni, Mtambwe kaskazini, Utaani, Gando na Kiyuyu kigongoni.

Wilaya ya Micheweni ina jumla ya shehiam 13a mbazo ni Micheweni, Msuka, Kinowe, Tumbe, Mgogoni, Shumba Viamboni, Shumba ya mjini, Finya, Wingi mapofu, Kiyuyu Maziwa ng'ombe, Makangale, Wingwi Njuguni. Baadhi ya majina ya maeneo yanayopatikana katika shehia tajwa hapo juu ndio yatakayohusishwa katika ukusanyaji wa data za uwandani. Kwa upande wa Wilaya ya Wete tumependelea zaidi maeneo ya shehia ya wakaazi wa Utaani, Mchangamdogo, Selemu, Shengejuu. Kwa upande wa wilaya ya Micheweni tunapendelea zaidi Maeneo ya Tumbe, Wingwi, Micheweni na Kiyuyu cha Micheweni. Sababu za kuchagua maeneo hayo ni wepesi wa mtafiti kuyafikia maeneo hayo kwa wepesi katika maswali yautafiti. Pia maeneo hayo ndio haswa lahaja ya Kipemba inapozungumzwa.

3.4 Kundi Lengwa

Kwa mujibu wa Bryman (2004 na Kombo na Tromp (2006) wanaeleza kwamba kundi lengwa ni jumla ya watu wote au vitu vyote ambavyo huhusishwa katika utafiti na mtafiti ambavyo huvitumia katika kupatia data zinazohitajika. Cooper (1989) na Vans (1990) wamefasili kuwa kundi lengwa ni wanachama wote mtu mmoja au kundi lote ambalo mtafiti amekusudia au elementi ambazo mtafiti amekusudia kuzihusisha katika utafiti wake. Hivyo, katika utafiti huu kundi lengwa ni walimu stashahada na shahada, wanafunzi wa kidato cha kwanza hdi kidato cha sita skuli zilizohusishwa ni skuli ya Wingwi, Micheweni, Utaani na wanajamii wengine, waliomo katika maeneo mbali mbali ndani ya Wilaya ya Wete na Micheweni. Mtafiti ameamua kuchagua kundi lengwa ili iwe ni rahisi katika kukusanya data na ziwe sahihi zaidi.

3.5 Sampuli na Usampulishaji

3.5.1 Sampuli

Sampuli ni seti ndogo ya kundi lengwa ambayo mtafiti anatakiwa aitumie katika kukusanya taarifa za utafiti wake. Kothari (2004) amefafanua kuwa sampuli ni watafitiwa ambao wameteuliwa kutoka katika kundi kubwa ili watumike katika utafiti. Bryman (2004) amefafanua kuwa sampuli ni kikundi cha vitu au watu ilichokusudiwa kutumika katika utafiti kama kiwakilishi cha kundi lote linalotafitiwa kwani sio rahisi kutafiti kundi zima. Babbie (1999) ameifafanua sampuli kuwa ni kundi dogo la watafitiwa ambalo wamechaguliwa katika kundi kubwa kwa lengo la kutoa data na kuwakilisha kundi zima. Utafiti huu umejumuisha watu 125. Mtafiti amechagua sampuli hii kwa sababu aliona kuwa itampatia data za kutosha na za uhakika katika utafiti wake.

3.5.2 Usampulishaji

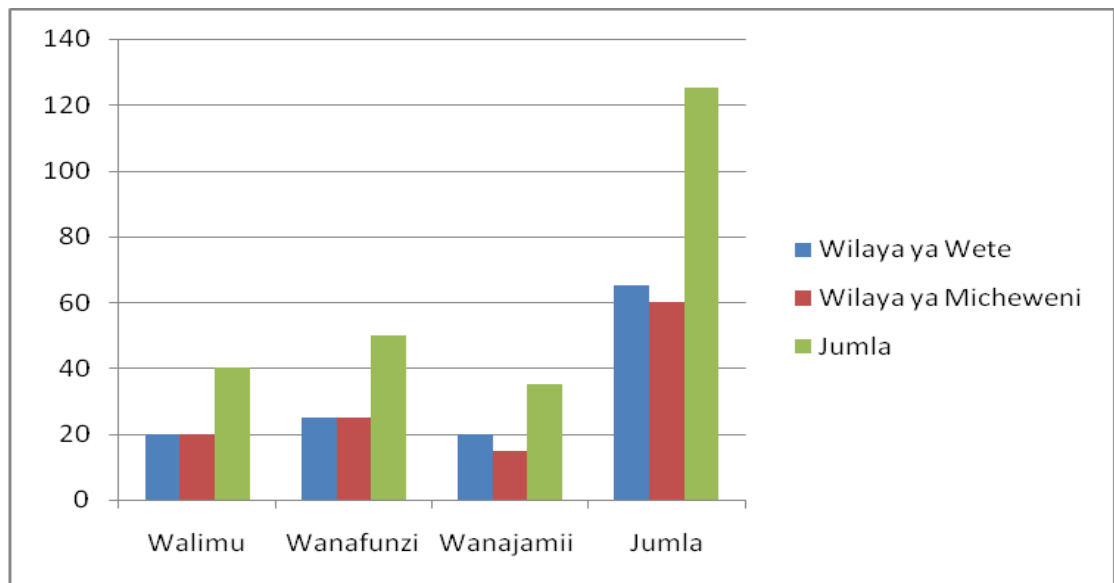
Sigh (2007) amefafanua kuwa usampulishaji ni mchakato wa kuchagua kundi dogo kutoka katika kundi kubwa la watafitiwa ili kufanya makisio ya kundi lengwa. Enon (1999) ameeleza kuwa uteuzi wa watafitiwa ni kitendo cha kuchagua au kupata kundi fulani ili kupata kundi lengwa kwa kutumia mchakato maalumu ambao unajulikana kuwa ni usampulishaji. Best (1996) anasema kuwa usampulishaji ni njia au utaratibu wa kuteuwa washiriki wachache kutoka katika kundi kubwa la jumla la watafitiwa wote. Kothari (1990) amefafanua kuwa usampulishaji ni mbinu yenye madhumuni maalum na dhamira zinazohusisha uteuzi wa idadi ndogo ya wawakilishi wa walengwa wa utafiti unaofanywa na mtafiti kwa watafitiwa kwa madhumuni maalum kutegemeana na taarifa zinazohitajika kupatikana kwa ajili ya utafiti.

Watafitiwa wa utafiti huu wamepatikana kwa njia ya unasibu kieneo. Idadi na mgawanyiko wao umeainishwa kama inavyoonekana hapo chini kwenye jedwali. Yaani waliteuliwa kwa njia ya bahati nasibu kwa kuzingatia maeneo yaliyoteuliwa kwa kuzingatia idadi inayohitajika na imewasilishwa kama ifuatavyo: -

Jedwali 1: Makundi ya Watafitiwa, Maeneo wanayotoka na Idadi yao

	Walimu	Wanafunzi	Wanajamii	Jumla
Wilaya ya Wete	20	25	20	65
Wilaya ya Micheweni	20	25	15	60
Jumla	40	50	35	125

Chanzo Mtafiti (2017)

Grafu 1: Makundi ya Watafitiwa, Maeneo wanayotoka na Idadi yao

3.6 Mbinu za Kukusanya Data

Kothori (1990) amesema kuwa, kukusanya datu ni zoezi la awali katika utafiti ambalo humuwezesha mtafiti kupata taarifa anazozikusudia ili kufikia malengo yake ya utafiti. Mbinu za kukusanyia data kwa hivyo ni njia na taratibu mbalimbali ambazo mtafiti huzitumia kupata taarifa anazokusudia ili kufikia malengo yake ya utafiti.

Best na Kahn (1993) wao walisisitiza zaidi katika kutumia mbinu zaidi ya moja katika kukusanya data. Wamesema kuwa kila mbinu ya kukusanyia data ina ubora na changamoto zake. Njia moja wapo ya kupunguza changamoto na kuongeza ubora ni kutumia mbinu zaidi ya moja. Mbinu zilizotumika katika utafiti huu ni hojaji na udodosaji. Mbinu nyengine iliyotumika ni upitiaji wa nyaraka, ili kuzitilia mkazo data zilizopatikana uwandani.

3.6.1 Hojaji

Enon (1998) amefafanua kuwa hojaji ni mbinu ya ukusanyaji wa data ambapo mtafiti huandaa maswali na kuyaelekeza namna ya kuyajibu. Maswali haya mtafiti huyaandaa na kuwapa watafitiwa ili wayajibu. Kathori (1990) amefasili kuwa hojaji ni mbinu ya kukusanya data ambapo mtafiti huandika maswali na kisha kuyapeleka kwa watoa taarifa ili wayajibu na baadae kumrudishia mtafiti yakiwa tayari yamejibiwa.

Walliman (2011) anasema kwamba maswali ya hojaji yako ya aina mbili. Aina ya kwanza ni yale yanayohusisha maswali funge ambayo hutoa fursa kwa watafitiwa kujibu miongoni mwa majibu kadhaa yaliyopendekezwa. Aina ya pili ya hojaji ni ile inayohusisha maswali yasiyofunge ambayo hutoa fursa kwa watafitiwa kuwa huru kueleza wanachokijua juu ya dhana fulani kutegemeana na kile alichoulizwa. Aina hii hutoa uhuru kwa watafitiwa kueleza mawazo yao ya ubunifu na pia husaidia kupata taarifa nyingi zaidi. Mbinu hii ya hojaji ilitumika kwenye utafiti huu na ilijumuisha aina zote mbili za maswali ya hojaji, yaani maswali funge na maswali yasiyo funge. Mtafiti alichagua aina zote mbili za maswali ya hojaji ili kuepuka upungufu ambao ungeweza kutokea katika mbinu hizi mbili kwa sababu kila moja kati ya hizi ina umadhubuti na upungufu wake. Mtafiti alionelea kwamba ipo haja ya kutumia aina zote mbili za mbinu kwa pamoja ili kila moja izibe na kupunguza upungufu wa aina nyengine ya hojaji. Mbinu hii ilitumika kukusanya data kutoka kwa wanafunzi.

3.6.2 Mahojiano

Kombo na Tromp (2006) wamefafanua kuwa mahojiano ni majibizano ya ana kwa ana au ya simu, barua pepe nakadhalika yanayofanywa kati ya watu wawili au zaidi kwa lengo la kukusanya taarifa au maoni kuhusiana na suala fulani la kiutafiti lililoainishwa. Walliman (2011) ameyagawa mahojiano katika aina tatu. Aina tatu za mahojiano kwa mujibu wa Walliman (keshatajwa) ni mahojiano ya ana kwa ana, mahojiano ya kikundi na mahojiano ya simu (mtandao). Ingawa mbinu hii inaweza kutumika kwa njia zote hizi, lakini mtafiti alitumia mahojiano ya ana kwa ana kuwahoji watafitiwa wake ambao ni wazee na vijana kupata kujua athari za utandawazi katika lahaja ya Kipemba.

Kwa mujibu wa Kothari (2009) mahojiano ya ana kwa ana ni mbinu ambayo mtafiti huwauliza maswali watafitiwa na wakati mwengine watafitiwa hupata fursa ya kumuuliza maswali mtafiti wao. Enon (1998) amefasili kuwa mahojiano ni mbinu ya kukusanya data, taarifa yanayohusisha maswali ya ana kwa ana. Mbinu hii humuwezesha mtafiti kuhoji watu binafsi au kundi maalumu kwa maswali madogo madogo yanayohusu suala lake la utafiti (Simiyu, 2011). Mahojiano hayo yalifanywa kwa hali ya nusu funge baadhi ya maswali yalitayarishwa kabla ya mahojiano na mengine kutolewa na mtafiti papo kwa papo. Mbinu hii ilitumika katika ukusanyaji wa data kutoka kwa watafitiwa kutoka katika maeneo yaliyoteuwa. Mbinu hii ni nzuri kwa kuwa iliweza kumsaidia mtafiti kupata taarifa za ziada zitolewazo na watafitiwa baada ya kuwauliza maswali ya ziada. Fursa kama hii, sio rahisi kupatikana katika mbinu za hojaji. Pia mbinu hii ilimsaidia mtafiti kupata mawazo na mitazamo ya watafitiwa kuhusu kile anachochunguza. Tatizo la mbinu hii ni

kwamba, mtafiti anaweza kukosa taarifa muhimu na sahihi kwani baadhi ya watafitiwa huogopa kuhojiwa kutokana na aibu. Pia mbinu hii isipodhibitiwa vyema inaweza kutoa majibu yasiyohitajika. Mtafiti wa kazi hii alijitahidi kuweka umakini mkubwa wakati alipohojiana na watafitiwa.

3.6.3 Upitiaji wa Nyaraka

Neno “nyaraka” linarejelea machapisho na maandiko mbali mbali yanayopatikana katika maktaba. Kimsingi, mbinu ya upitiaji wa nyaraka maktabani ni mbinu ya kukusanya data za upili kwa mtafiti, kukusanya machapisho yanayohusiana na mada ya utafiti na kuyasoma kwa uzingativu (Kothari, 2008). Aidha, Merrian (1998), anaeleza kuwa katika maktaba mtafiti huweza kupata data nyingi, kwa urahisi bila gharama. Data za upili pamoja na kutumika katika kushadadia hoja zitokanazo na data za msingi katika uchambuzi wa data lakini pia hutumika katika uandishi wa sura ya pili ya tasnifu inayohusika na “Mapitio ya kazi Tangulizi na Mkabala wa Kinadharia”. Data za upili katika utafiti huu zilikusanywa kutoka katika machapisho ya Maktaba ya Chuo Kikuu Huria cha Tanzania, kituo cha Pemba. Katika maktaba hizi mtafiti alisoma makala, ripoti, tasnifu, majarida, vitabu na maandishi pepe katika wavuti na tovuti zilizohusiana na mada ya utafiti wake.

3.7 Mbinu za Kuchambua Data

Data katika utafiti huchambuliwa na kufafanuliwa kwa kutumia mikabala ya aina mbili. Mikabala hiyo ni Mkabala wa kiidadi na mkabala usio wa kiidadi. Walliman (2011) amefafanua kuwa mkabalawa kiidadi kuwa ni mbinu ya kuchambua na kufafanua data kwa kutumia nambari, ili kurikodi taarifa na kuwasilishwa kwa kutumia mbinu za kitakwimu. Enon (1998), anafafanua kuwa mkabala usio wa

kiidadi ni mbinu ya kuchambua na kufafanua data ambapo mtafiti hueleza na kubainisha data zake kwa kutumia maelezo. Kress (2008) amefafanua kuwa mkabala huu unaelezea vipi na kwa nini matokeo yametokea kama yalivyojitokeza. Kutokana na maumbile ya kazi yake mtafiti wa kazi hii anakusudia kujikita kwenye uchambuzi unaozingatia mikabala yote ya aina mbili. Mkabala usio wa kidadi ulitumika kutoa maelezo juu ya hoja iliyotolewa na mkabala wa kiidadi ulitumika kuonesha ni kwa kiasi gani hoja fulani imeungwa mkono au kupingwa na watafitiwa kwenye kipengele fulani cha lengo la utafiti.

3.8 Hitimisho

Vipengele alivyovifafanuliwa mtafiti katika sura hiini eneo la utafiti, sampuli na usampulishaji na mbinu za kukusanya data. Mbinu muhimu ambazo mtafiti alizitumia na ambazo zilimpatia taarifa zinazohitajika ni hojaji, mahojiano na upitiaji wa nyaraka. Mbinu za kuchambulia data zilielezwa katika eneo hili, usahihi wa data pamoja na maadili ya utafiti pia zimeelezwa katika eneo hili.

SURA YA NNE

UWASILISHAJI NA UCHAMBUZI WA DATA

4.1 Utangulizi

Surah hii inakusudiakuzungumzia uwasilishaji na uchambuzi wa data za utafiti kuhusiana namada ya Athari za Utandawazi katika Lahaja ya Kipemba. Data hizi zilikusanywa uwandani kwenye sehemu maalumu zilizoteuliwa. Sura hii imekusanya taarifa za utafiti zilizokusanywa kutoka kwa watafitiwa mbali mbali. Watafitiwa hao ni warika na makundi mbali mbali. Miongoni mwa watafitiwa hao ni wanafunzi, walimu na wanajamii. Jumla ya watafitiwa wote waliohojiwa ni (125). Walimu (40) na wanafunzini (50) wanajamii (35). Data zote zimepatikana kwa kupitia Dodoso na Mahojiano pamoja na ushuhudiaji data hizi zimewasilishwa na uchambuliwa kwa kina

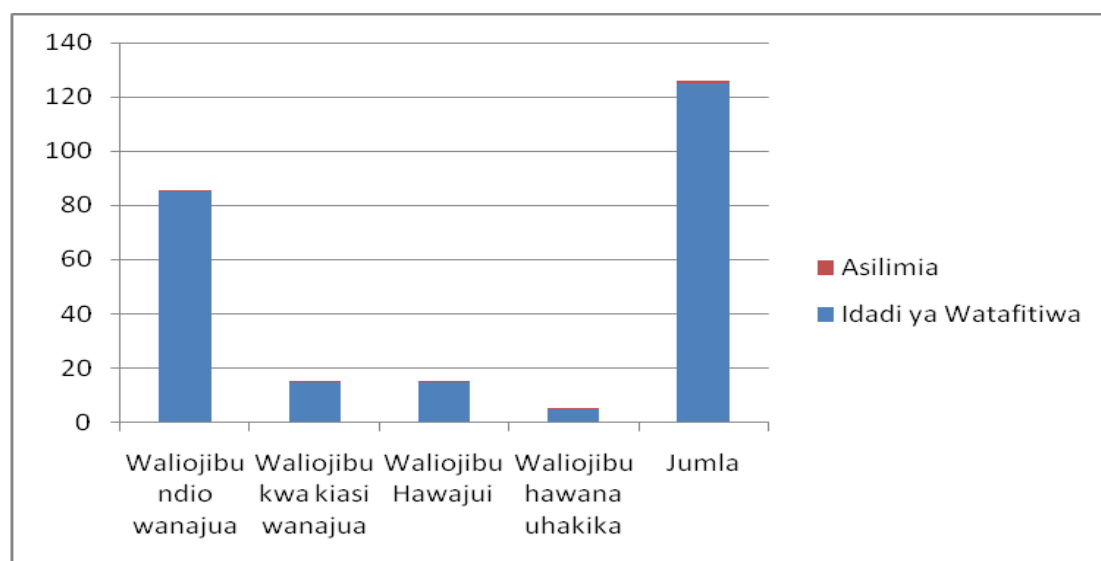
Data zimewasilishwa na kuchambuliwa kwa kuzingatia madhumuni maalumu ya utafiti ambao ulilenga kuchambua. Athari za Utandawazi katika Lahaja ya Kipemba na kubainisha sababu zilizopelekea mabadiliko katika msamiati wa lahaja ya Kipemba. Ili kufikia lengo lililokusudiwa vipengele vifuatavyo vilipembuliwa na kuchambuliwa taarifa zake.

4.2 Wanaojua Kuzungumza Lahaja ya Kipemba

Lahaja ya Kipemba kwa kawaida inazungumzwa katika kisiwa cha Pemba. Kupitia mbinu ya dodoso na mahojiano katika swali la kwanza jumla ya watafitiwa 125 walihojiwa kuhusu kujua kuzungumza lahaja ya Kipemba.

Jedwali 2: Majibu ya Watafitiwa kuhusu Ujuzi wao wa Lahaja ya Kipemba

Majibu	Idadi ya Watafitiwa	Asilimia
Waliojibu ndio wanajua	85	68%
Waliojibu kwa kiasi wanajua	15	12%
Waliojibu Hawajui	15	12%
Waliojibu hawana uhakika	5	04%
Jumla	125	100%

Data kutoka Uwandani (2018)**Grafu 2: Majibu ya Watafitiwa kuhusu Ujuzi wao wa Lahaja ya Kipemba**

Matokeo ya utafiti yanaonesha kwamba watafitiwa themanini na watano (85) kati ya mia moja na ishirini na watano (125) sawa na asilimia sitini na nane (68%) wanaelewa kuzungumza lahaja ya Kipemba kwa kiwango kikubwa, watafitiwa kumi na watano sawa na asilimia kumi na mbili (12%), wanaijuwa lahaja ya Kipemba kwa kiwango cha kati na kati. Watafitiwa kumi na watano (15) kati ya mia moja na ishirini na watano (125) sawa na asilimia kumi na tano (15%) wanaonekana kuwa

hawaijui lahaja ya Kipemba. Watafitiwa watano (5) kati ya mia moja na ishirini na watano (125) ambao ni sawa na asilimia nne (04%), wanaonekana kutokuwa na uhakika juu ya ujuzi wao wa lahaja ya Kipemba.

Tafsiri ya matokeo ya utafiti huu ni kuwa kwa kuwa asilimia sitini na nane ya watafitiwa walijibu ndio wanaelewa kuongea lahaja ya Kipemba kiwango cha juu na asilimia kumi na mbili kwa kiasi fulani, inaonekana kuwa wakaazi wengi wa Kisiwa cha Pemba wanaelewa kuzungumza lahaja ya Kipemba. Wakaazi wa rika zote wakiwemo wanafunzi wanaelewa lahaja hii kwa upeo mzuri. Mtafiti amegundua kuwa wazee huzungumza zaidi lahaja ya Kipemba kuliko vijana. Hali hii inatokea kwa sababu vijana wakati mwengine huhofia kuchekwa kuzungumza lahaja na huona aibu kuzungumza mbele ya wageni.

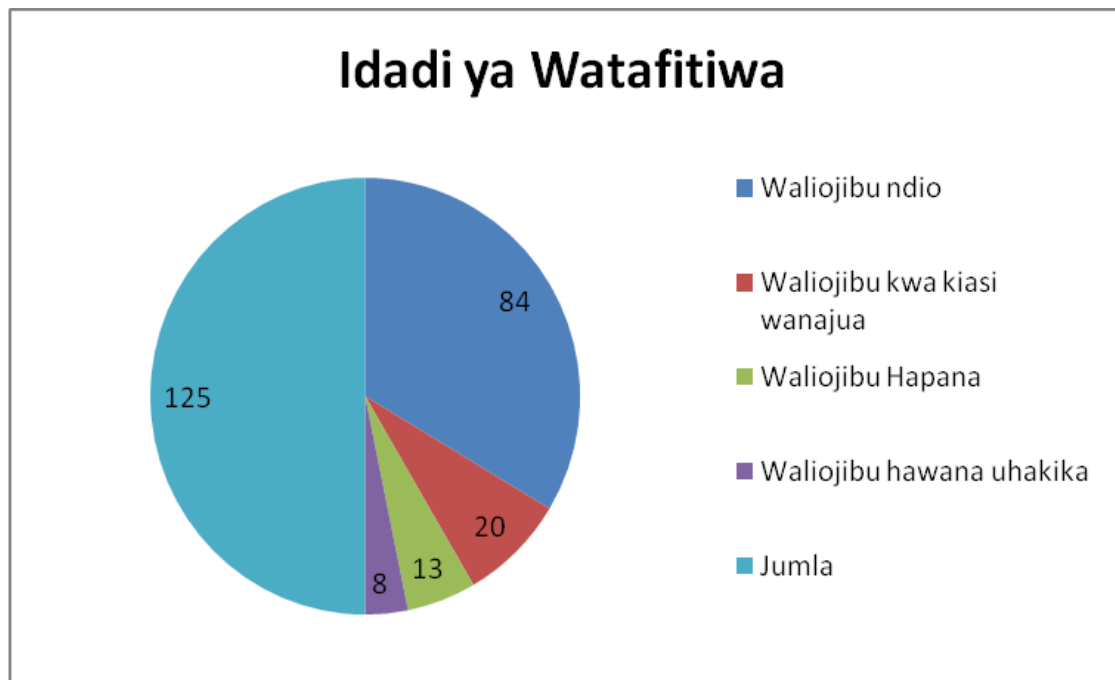
4.3 Utumikaji wa Lahaja ya Kipemba

Ili kuelewa kuwa lahaja ya Kipemba inatumika katika mawasiliano ilimbidi mtafiti wa kazi hii aende katika sehemu husika ambayo lahaja ya Kipemba inazungumzwa kwa kiwango na ufasaha wa hali ya juu. Swali lililoulizwa lilikuwa “*unafikiri lahaja ya Kipemba inatumika katika mawasiliano hivi sasa?*”

Jedwali 3: Majibu kuhusu Utumikaji wa Lahaja ya Kipemba

Majibu	Idadi ya Watafitiwa	Asilimia
Waliojibu ndio	84	67.2%
Waliojibu kwa kiasi wanajua	20	16%
Waliojibu Hapana	13	10.4%
Waliojibu hawana uhakika	8	6.4%
Jumla	125	100%

Data kutoka Uwandani (2018)

Grafu 3: Majibu kuhusu Utumikaji wa Lahaja ya Kipemba

Matokeo ya utafiti yanaoneshwa kama yalivyo kwenye jaduweli hapo juu. Watafiti wathemanini na wa nne (84%) kati ya mia moja na ishirini na watano (125) wamejibu ndio. Idadi hiyoni sawa na asilimiasitini na saba nukta mbili (67.2%). Watafitiwa hawa wote kwa ujumla waowalisema kwamba ndio lahaja ya Kipemba inatumika katika mawasiliano. Waliojibu kwamba Kipemba kinatumika kwa kiwango cha kati na kati ni watafitiwa ishirini (20), sawa na asilimia kumi na sita (16%). Watafitiwa kumi na watatu (13) kati ya mia moja na ishirini na watano (125) walijibu kwamba hapana yaani wanaamini ya kwamba lahaja ya Kipemba haitumiki ipasavyo katika mawasiliano. Watafitiwa wanane (8) sawa na asilimia sita nukta nne (6.4%) wanaonekana kutokuwa na uhakika iwapo lahaja ya Kipemba inatumika katika mawasiliano au la.

Tafsiri ya matokeo haya inaonesha kwamba asilimia sitini na saba nukta mbili (67.2%) ya waliohojiwa wanakiri kwamba lahaja ya Kipemba inatumika katika mawasiliano hadi sasa. Asilimia (10.4%) ya watafitiwa wote wanaamini maoni kwamba, lahaja ya Kipemba haitumiki katika mawasiliano hivi sasa. Watafitiwa wanane hawana uhakika iwapo lahaja ya Kipemba inatumika kikamilifu katika mawasiliano au haitumiki. Mtafiti wa utafiti huu kwa muktadha huu amegundua kuwa lahaja ya Kipemba bado inatumika katika mawasiliano hadi hii leo.

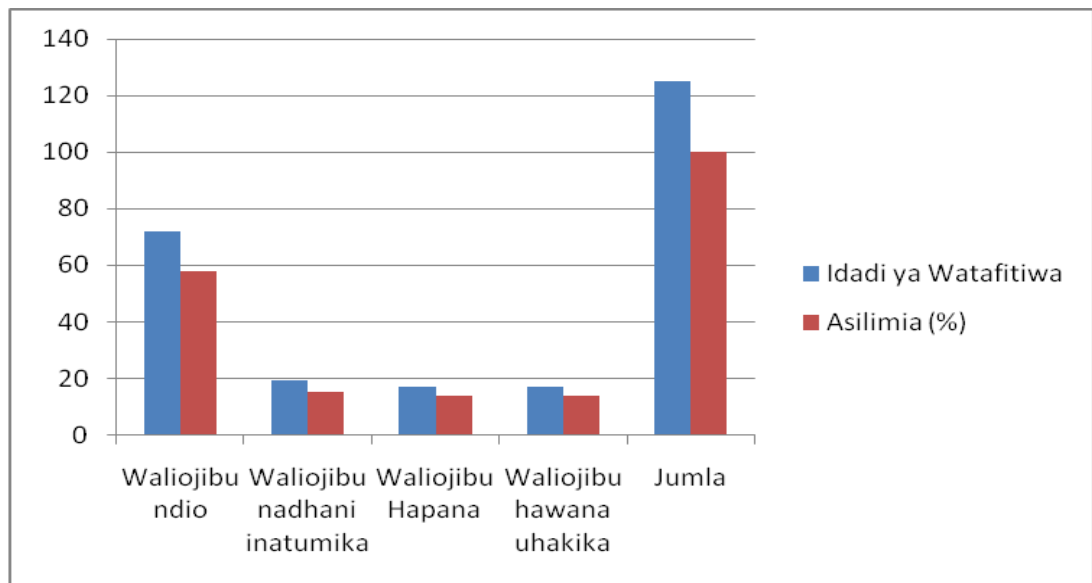
4.4 Lahaja ya Kipemba inatumika katika Mawasiliano baina ya Wapemba najamii nyengine za Kizanzibar

Watafitiwa walihojiwa iwapo lahaja ya Kipemba hutumika katika mawasiliano kama lahaja nyengine za Kizanzibar au kinyume chake? Jadwali (4.3) linaonesha majibu ya swali hili kama yalivyoainishwa hapo hini: -

Jedwali 4: Majibu Utumikaji wa Lahaja ya Kipemba

Majibu	Idadi ya Watafitiwa	Asilimia (%)
Waliojibu ndio	72	57.6
Waliojibu nadhani inatumika	19	15.2
Waliojibu Hapana	17	13.6
Waliojibu hawana uhakika	17	13.6
Jumla	125	100

Data kutoka Uwandani (2018)

Grafu 4: Majibu Utumikaji wa Lahaja ya Kipemba

Matokeo ya utafiti yanaonesha kuwa, watafitiwa hamsini na sita (56), kati ya mia moja na ishirini na watano (125) wamejibu ndio. Idadi hii ni sawa na asilimia (57.6%) ya watafitiwa wote. Asilimia kumi na tano nukta mbili ya watafitiwa wote walijibu kwamba wanadhani kwamba kahaja ya Kipemba inatumika katika mawasiliano baina ya Wapemba na watu wa jamii nyengine. Watafitiwa kumi na saba (17) kati ya mia moja na ishirini na watano sawa na asilimia kumi na tatu nukta sita (13.6%) walijibu hapana. Asilimia kama hiyo ya watafitiwa wamejibu kwamba hawana uhakika iwapo lahaja ya Kipemba inatumika katika mawasiliano au haitumiki.

Matokeo ya utafiti huu yanatoa tafsiri ya kwamba asilimia kubwa ya watafitiwa imekubali kuwa Kiswahili cha Kipemba kinatumika katika mawasiliano baina ya Wapemba na watu wa jamii nyengine zisizoongea lahaja hii. Asilimia kumi na tatu nukta sita (13.6) tuya watafitiwa wote ndiyo iliyokuja na maoni kuwa lahaja ya

Kipemba haitumiki kwenye mawasiliano baina ya Wapembana watu wajamii nyengine ya Kizanzibar. Kutokana na matokeo aliyoyapata kwa watafitiwa wake, mtafiti wa kazi hii amegundua kwamba lahaja ya Kipemba inatumika kwa asilimia kubwa katika mawasiliano kati ya Wapemba na watu wa jamii nyengine. Japo kuwa baadhi ya Wapemba huona aibu kuongea lahaja yao kwa kuhofia mbele za watu.

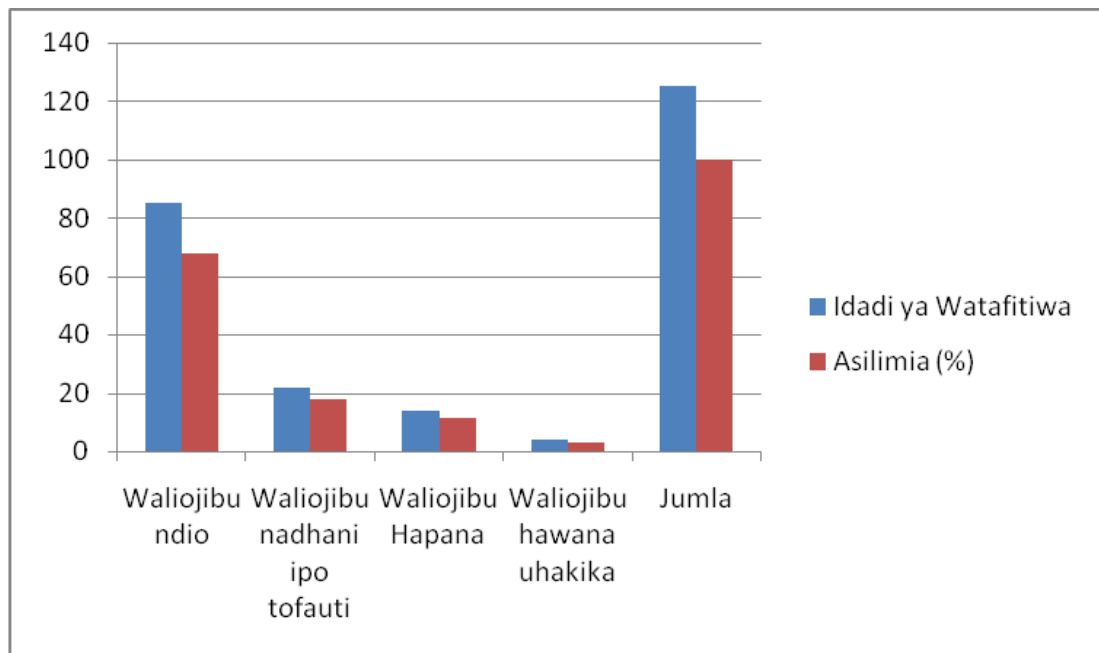
4.5 Tofauti inayojitokeza baina ya Wazee na Vijana katika Mazungumzo

Mtafiti ametumi ambinu ya hojaji na mahojiano katika kulijibu swali la kwanza. Majibu aliyoyapata mtafiti yanaashiria kwa uwazi kwamba kuna tofauti baina ya wazee na vijana katika mazungumzo haya yalithibitishwa na watafitiwa pale walipojibu swali lililoulizwa. “Kuna tofauti yoyote inayojitokeza kati ya mazungumzo ya wazee na vijana wanapotumia lahaja ya Kipemba? Majibu ya swali hili yamedhihirishwa kwenye jadweli kama yafuatayo:

Jedwali 5: Tofauti kati ya Wazee na Vijana Wakati wanapozungumza Lahaja ya Kipemba

Majibu	Idadi ya Watafitiwa	Asilimia (%)
Waliojibu ndio	85	68
Waliojibu nadhani ipo tofauti	22	17.6
Waliojibu Hapana	14	11.2
Waliojibu hawana uhakika	04	3.2
Jumla	125	100

Data Kutoka Uwandani (2018)

Grafu 5: Tofauti kati ya Wazee na Vijana Wakati wanapozungumza Lahaja ya Kipemba

Matokeo ya utafiti yanaonesha kuwa watafitiwa themanini na watano (85) kati yamia moja na ishirini na watanosawa na asilimia (68%) wamejibu ndio kuna tofauti ya uzungumzaji kati ya wazee na vijana pale wanapotumia lahaja ya Kipemba. Watafitiwa ishirini nawawili (22) kati yamia moja ishirini na watano (125) waliohojiwa wamejibu kuwa kwa kiasi ipo tofauti kati ya wazee na vijana wakati wa matumizi ya lahaja ya Kipemba. Idadi hii ni sawa na asilimia kumi na saba nukta sita (17.6%). Watafitiwa kumi na wanne (14), sawa na asilimia kumi na moja nukta mbili (11.2%) ya watafitiwa wote wamejibu kwamba hapana. Idadi ya watafitiwa waliosema hawana uhakika iwapo vijana na wazee wanatofautiana katika matumizi ya lahaja ya Kipemba au la ni wane ambao ni sawa na asilimia tatu nukta mbili (03.2%).

Tafsiri ya matokeo ya utafiti huu yanadhihirisha kwamba, asilimia sitini na nane (68%) ya wahojiwa wamethibitisha kuwa ipo tofauti baina ya vijana na wazee katika mazungumzo pale wanapoongea kwa kutumia lahaja ya Kipemba. Asilimia kumi na saba nukta sita (17.6%) nao kwa kiasi fulani wamekubaliana na wazo la kuwepo tofauti kati ya wazee na vijana wakati wa matumizi ya lahaja ya Kipemba. Asilimia kumi na moja nukta mbili (11.2%) ya wahojiwa wamejibu kuwa hapana tofauti baina ya wazee na vijana katika mazungumzo, pale wanapoongea kwa kutumia lahaja ya Kipema. Waliosema kwamba hawana uhakika iwapo kuna tofauti au hakuna baina ya wazee na vijana pale wanapoongea lahaja ya Kipemba ni wachache mno. Ni kiasi cha asilimia tatu nukta mbili (3.2%) tu. Matokeo haya yanadhihirisha kuwa wazee wanazungumza kwa kutumia lahaja ya Kipema zaidi na vijana huzungumza Kipema huku wakichanganya misamiati tofauti tofauti. Hii inatokana na vijana kuathiriwa na utandawazi jambo ambalo lianathiri lahaja yao ya asili. Mfano wa msamiati ambao huzungumzwa na vijana ambao una watofautiana kimazungumzo kati yao na wazee ni kama hii:-

Wazee	Vijana
Keleshi	kaachini
Tuondoke	tusepe
Seepo	sikuwepo
Walini	umekuja lini

Data iliyopo juu inathibitisha kwamba mara nyingi vijana hupenda kuzungunza Kiswahili Sanifu napiahupenda kutumia maneno ambayo ni tofauti na yale yanayotumiwa na wazee. Mfano

Wazee

gea

Machama

Sebu

Chepe

Vijana

tupa

taka

sitaki

tambara

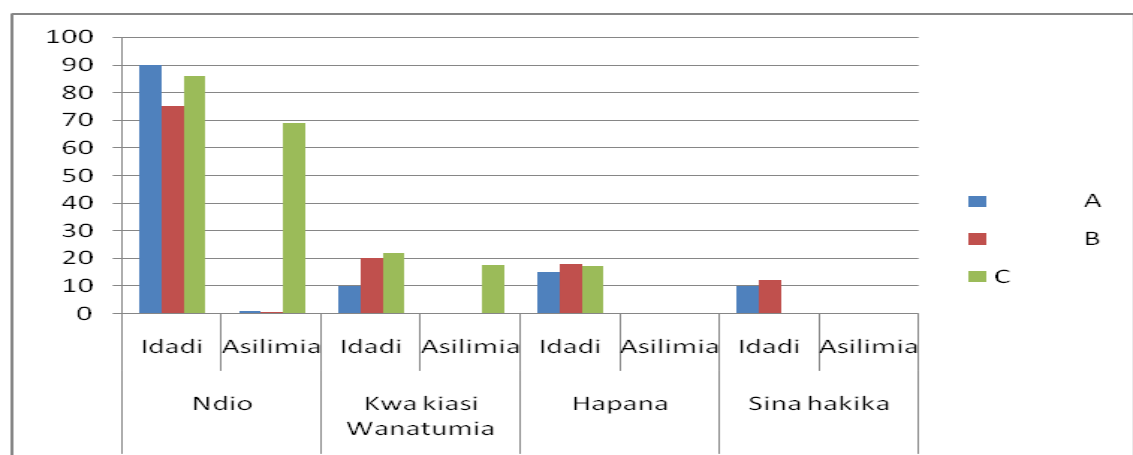
**Jedwali 6: Kiwango cha Matumizi ya Kiswahili Saifu Miongoni mwa Vijana
katika Mazungumzo**

	Ndio		Kwa kiasi Wanatumia		Hapana		Sina hakika	
	Idadi	Asilimia	Idadi	Asilimia	Idadi	Asilimia	Idadi	Asilimia
A	90	72%	10	08%	15	12%	10	08%
B	75	60%	20	16%	18	14.4%	12	09.6%
C	86	68.8	22	17.6	17	13.6%	0	00%

A= Vijana huzungumza Kiswahili Sanifu

B =Vijana huchanganya lugha wanapozungumza

C=Vijana huzungumza kwa mkato

Grafu 6: Kiwango cha Matumizi ya Kiswahili Saifu Miongoni mwa Vijana katika Mazungumzo

Matokeo ya utafiti yanaonesha kwamba watafitiwa tisiini (90) kati ya 125 sawa na asilimia sabiini na mbili (72%) wamejibu kuwa vijana huzungumza Kiswahili Sanifu. Watafitiwa kumi (10) sawa na asilimia nane (08%) wamesema kwa kiasi vijana wa Kipemba wanatumia Kiswahili Sanifu wakati wa mawasiliano. Watafitiwa kumi na watano (15), sawa na asilimia kumi na mbili (12%) wameona kwamba vijana wa Kipemba hawatumii Kiswahili Sanifu wakati wa mawasiliano. Idadi ya watafitiwa waliosema hawana uhakika iwapo vijana hutumia Kiswahili Sanifu wanapozungumza au lani kumi (10). Idadi hiyo inawakilisha asilimia nane (08%) ya watafitiwa wote.

Matokeo haya yanaonesha kwamba vijana wengi wameathiriwa na utandawazi, hivyo wameacha kutumia lahaja yao na kuamua kuzungumza Kiswahili sanifu jambo ambalo limepelekea kuanza kupotea kwa lahaja ya Kipemba. Kutokana na kuwa vijana huzungumza Kiswahili Sanifu imepelekeabaadhi ya maneno ya lahaja ya Kipemba kupoteza fonimu zake au kutotumika kabisa kwenye lahaja hiyo. Mfano wa neno la Kipemba ambalo linaonekana kupotezwa katika mazugumzo ya vijana ni “keleshi”. Vijana wanalitumia kama kaachini, hivyo basi vijana wao hutumia maneno mapya kinyume na lahaja ya Kipemba kwa lengo la kujionesha kuwa wao wanaelewa Kiswahili Sanifu vizuri. Matokeo haya yanaonesha kwamba vijana hutumia zaidi Kiswahili Sanifu na kuacha kutumia lahaja ya Kipemba kwa madai kwamba Kipemba ni lugha ya kishamba ambayo imeshapitwa na wakati.

4.5.1 Vijana huchanganya Lugha Wanapozungumza

Watafitiwa sabiini na watano (75) kati ya mia moja na ishirini na watano (125) sawa na asilimia sitini (60%) wamejibu kuwa vijana wanapenda kuchanganya lugha

wanapozungumza. Watafitiwa ishirini sawa na asilimia kumi na sita (16%) ya watafitiwa wote wana maoni kama hayo, ila wao wameona Kiswahili Sanifu kinatumiwa na vijana kwa kiwango fulani walioona kwamba vijana hawatumii Kiswahili Sanifu ni vijana kumi na watano tu, sawa na asilimia kumi na mbili (12%). Watafitiwa wasiolewa chochote juu ya jambo hili ni kumi tu. Watafitiwa hawa wanawakilisha asilimia nane (08%) ya watafitiwa wote.

Matokeo ya utafiti yanaonesha kuwa vijana wengi wanapenda kuchanganya lugha zaidi ya moja wakatiwa kuzungumza. Hayo yamethibitishwa na watafitiwa wakati wakijibu swali lililowataka kubainisha tofauti iliyopo baina ya wazee na vijana katika mazungumzo. Tafsiri aliyoipata mtafiti, kupitia watafitiwa wake inaonesha kuwa vijana hupenda kuchanganya lugha zaidi ya moja hasa ya Kiswahili na Kiingereza. Jambo hili huwatofautisha wao na wazee katika mazungumzo. Mfano vijana hutumia maneno kama fanya faster, ok na maneno mengineyo yenye mchanganyiko wa Kiswahili na Kiingereza.

4.5.2 Vijana huzungumza Lugha za Mkato

Watafitiwa themanini na sita (86) katia ya mia moja na ishirini na watano sawa na asilimia sitini nukta nane (68.8%) wamejibu kuwa vijana hupenda kutumia lugha ya mkato. Watafitiwa kumi na saba (17) sawa na asilimia kumi na tau nukta sita (13.6%) ndiyo walioona kwamba vijana hawatumii lugha ya mkato. Watafitiwa ishirini na wawili (22), sawa na asilimia kumi na saba nukta sita (17.7%) wanaona kwamba lugha ya mkato hutumiwa kwa kiasi fulani na vijana wa Kipemba pale wanapotumia lahaja yao. Matokeo ya utafiti yanaonesha kuwa idadi kubwa ya watafitiwa wametoa maelezo kuwa vijana wanapenda kuzungumza lugha ya mkato.

Jambo hili linawatafautisha vijanana wazee katika mazungumzo yao. Tukiangalia tafsiri ya matokeo ya utafitihuu, inaonekana kwamba idadi kubwa ya watafitiwa wamejibu kuwa miongoni mwa mambo yanayowatafautisha wazee na vijana katika matumizi ya lugha ni matumizi ya maneno ya mkato kwa vijana. Mfano wa maneno ya mkato yanayotumika katika maandishi ni 2pamoja, kwa7bu na mengi mengineyo.

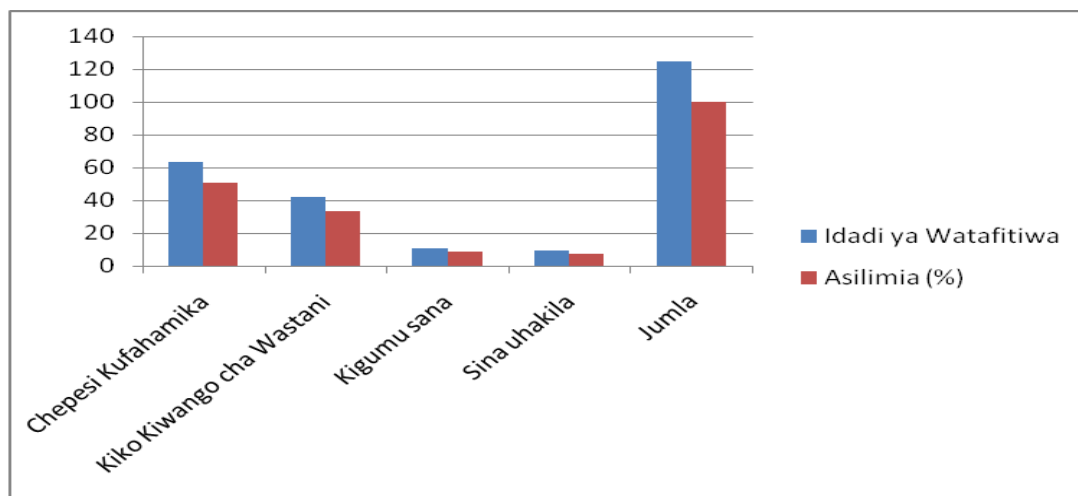
4.6 Kufahamika kwa Lahaja ya Kipemba kwa Wageni

Mtafiti akiwa nayeye ni miongoni mwa watu ambao wanazungumza lahaja ya Kipemba aliamua kuingia ndani ya watu wanaoitumia lahaja hii kwa undani zaidi huko vijijini yaani Upembani. Mtafiti aliwauliza mtazamo wao juu ya kiwango cha ugumu wa lahaja ya Kipemba kwa mtazamo wa wageni “Swali liliuliza kwamba “je wageni wa lahaja ya Kipemba wanaionaje lahaja hiyo wakati wamazungumzo yao na waongaji wa kawaida wa lahaja ya Wapemba?” Majibu yalikuwa kamainavyoonekana kwenye jedwali na 4.6.

Jedwali 7: Wageni wa Lahaja ya Kipemba wanaionaje Lahaja hiyo Wakati wa Mazungumzo na Wapemba

Majibu	Idadi ya Watafitiwa	Asilimia (%)
Chepesi Kufahamika	63	50.4
Kiko Kiwango cha Wastani	42	33.6
Kigumu sana	11	08.8
Sina uhakila	09	07.2
Jumla	125	100

Chanzo: Data kutoka Uwandani (2018)

Grafu 7: Wageni wa Lahaja ya Kipemba wanaionaje Lahaja hiyo Wakati wa Mazungumzo na Wapemba

Kama inavyoonekana katika jaduveli la hapo juu watafitiwa sitini na watatu (63) kati ya mia moja na ishirini na tano (125) sawa naasilimia hamsini nukta nne (50.4%) walijibu kwamba Kipemba ni chepesi kufahamika, watafitiwa arobaini na wawili (42) sawa na asilimia thelathini na tatu nukta sita walijibu kwamba Kipemba kina ugumu wa kiwango cha wastani, si kigumu sana na wala siyo rahisi. Watafitiwa kumina mmoja (11) ambao wanajenga asilimia nane nukta nane (8.4%) ya watafitiwa wote wanaona kwamba Kipemba ni kigumu sana kufahamika. Watafitiwa tisa (9) sawa na asilimia saba nukta mbili (7.2%) wamesema hawana uhakika juu ya ugumu na wepesi wa lahaja ya Kipemba.

Matokeo ya utafiti yanaonesha kwamba asilimia hamsini nukta nne (50.4%) ya watafitiwa wote walijibu kuwa lahaja ya Kipemba ni rahisi yaani wageni wa lahaja ya Kipemba wanaielewa lahaja hii pale wanapozungumza na wenyeji wa lahaja hiyo. Asilimia thelathini na tatu nukta sita (33.6%) wamejibu kuwa Kipemba si rahisi wala si kigumu yaani kina urahisi fulani na ugumu wa kiwango fulani pale ambapo

wageni wa lahaja hii wanawasiliana na waongaji wa asili wa lahaja hii. Asilimia kumi na moja ya watafitiwa wote wameona kwamba Kipemba na Kigumu sana, ilhali asilimia tisa wamesema hawana uhakika juu ya ugumu au urahisi wa lahaja hii. Tafsiri ya matokeo ya utafiti yanaonesha kwamba lahaja ya Kipemba sio ngumu. Wageni wa lahaja hiyo wanaweza kujifunza na kuielewa mara moja na kuweza kuitumia katika mazungumzo kwa urahisi.

4.7 Sababu Zinazopelekea Lahaja ya Kipemba Kukua

Mtafiti amegundua kuwa lahaja ya Kipemba imekuwa kwa kiasi kikubwa. Mtafiti ameyathibitisha hayo kupitia watafitiwa wake ambao aliwahoji kwa mbinu yamahojianona dodoso. Swali lililoulizwa ni sababu gani zilizopelekea lahaja ya Kipemba kukua? Jawabu zimeonesha ndani ya jedwali hapo chini ikiwa ni sababu zilizopelekea lahaja Kipemba kukua kama zilivyotolewa na watafitiwa.

Jedwali 8: Kiwango cha Matumizi ya Kiswahili Saifu Miongoni mwa Vijana katika Mazungumzo

	Ndio		Kwa kiasi inachangia		Haichangiii		Sina hakika	
	Idadi	Asilimia	Idadi	Asilimia	Idadi	Asilimia	Idadi	Asilimia
A	92	73.6%	12	09.6%	12	09.6 %	09	07.2%
B	70	56%	20	16%	18	14.4%	12	09.6%
C	90	72%	19	15.2%	10	08%	06	04.8
D	30	24%	10	08%	05	04%	80	64%

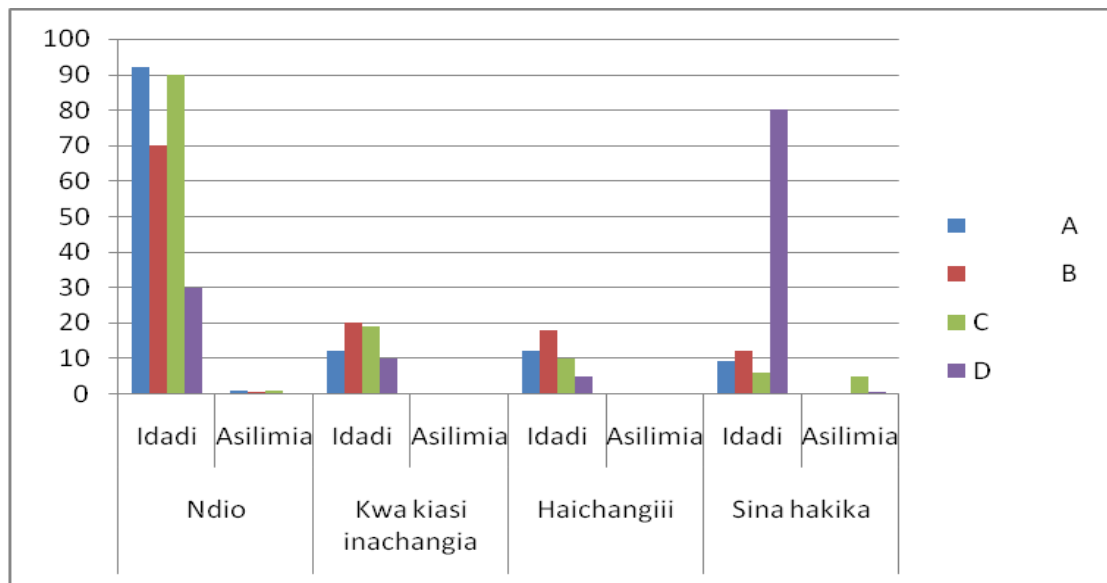
Chanzo cha Data kutoka Uwandani (2018)

A= Maendeleo ya Sayansi na Teknolojia

B = Kuongezeka kwa Watumiaji wake

C = Kuongezeka kwa Msamiati wa Lahaja ya Kipemba

D= Haijakua

Grafu 8: Kiwango cha Matumizi ya Kiswahili Sanifu Miongoi mwa Vijana katika Mazungumzo

Maendeleo ya Sayansi na Teknolojia Yamepelekea Lahaja ya Kipemba Kukua kwa Kupata Misamiati Mipya Ambayo Yanazalishwa Siku Hadi Siku. Jumla ya watafitiwa tisiini na wawili (92) sawa na asilimia sabiini na tatu nukta sita (73.6%) wamejibu kuwa sababu hii ni moja miongoni mwa vigezo vinavyochangia kukua kwa lahaja ya Kipemba. Kwa mantiki hii inaonekana kuwa maendeleo ya sayansi na teknolojia yamepelekea lahaja ya Kipemba kukua. Idadi hii ni kubwa zaidi ukilinganisha na idadi ya wale walioona kwamba maendeleo ya Sayansi na Teknolojia hayana mchango wowote katika maendeleo ya lahaja ya Kipemba. Matokeo haya yanatoa tafsiri kwamba maendeleo ya sayani na teknolojia yamechangia kwa kiasi kikubwa kukua kwa lahaja ya Kipemba. Hii inathibitika kutokana na kuwepo maneno yaliyozaliwa kutokana na maendeleo hayo. Maneno wenyewe ni kamavile runinga (TV) Tarakilishi (Compyuta) na mengi mengineyo.

4.7.1 Kuongezeka kwa Watumiaji wa Lahaja ya Kipemba

Jumla ya watafitiwa sabiini (70) katiya ishirini na watano (125) sawa naasilimia hamsini na sita (56%), wamejibu kuwa lahaja ya Kipemba imekuwa kwa sababu imeongeza watumiaji wake. watafitiwa wamethibitisha kuwa hata wageni wanaoingia katika kisiwa cha Pemba huitumua lahaja hiyo baada ya muda mfupi tu baada ya kufika hapa. Ukweli ni kwamba lahaja ya Kipemba inaendelea kuongeza watumiaji wake siku hadi siku kila muda unavyokwenda. Matokeo ya utafiti yanaonesha kwamba, miongoni mwa sababu inayopelekea lahaja ya Kipemba kukua ni kuongezeka kwa watumiaji wake. Jambo hili lilithibitishwa na watafitiwa sabiini (70) ambao sawa na asilimia hamsini na sita (56%). Idadi hii ni kubwa sana ukilinganisha na idadai ya watu kumi na wanane ambao wameona kwamba kuongezeka kwa watumiaji hakuchangii kukua kwa lahaja ya Kipemba.

4.7.2 Kuongezeka kwa Msamiati wa Lahaja ya Kipemba

Jumla ya watafitiwa tisiini (90) katiya mia moja na ishirini na tano (125) sawa na asilimia sabiini na mbili (72%) wamejibu kuwa kuongezeka kwa msamiati wa lahaja ya Kipemba ni miongoni mwa sababu zinazopelekea lahaja ya Kipemba kukua. Idadi ya watafitiwa tisiini (90) ambao ni sawa na asilimia sabiini na mbili (72%) walijibu kuwa msamiati wa lahaja ya Kipemba umezidi kuongezeka na kwa hivyo Kipemba kinakua. Matokeo ya utafiti huu yanaonesha kuwa msamiati wa lahaja ya Kipemba umezidi kukua kutokana na asilimia kubwa ya wahojiwa kulikiri hilo ukilinganisha na idadi ndogo ya asilimia nne nukta nane (4.8%) walioona kwamba kuongezeka kwa msamiati si kigezo cha kukua kwa lahaja ya Kipemba.

4.7.3 Kipemba Hakijakuwa

Jumla ya watafitiwa 30 kati ya 125 ambao ni asilimia ishirini na nne (24%) wamejibu kuwa lahaja ya Kipemba haijakuwa. Tafsiri ya matokeo ya utafiti yanaonesha kwamba, Kipemba imekuwa kwani waliojibu kwamba hakajakuwa ni watafitiwa 30 tu kati ya wahojiwa 125. Idadi hiyo inasajili asilimia ishirini na nne (24%) tu ya watafitiwa wote. Kwa idadi hii ndogo ya walioona Kipemba hakikui mtafiti amelazimika kusema Kipemba kimekua kwa kiwango cha hali ya juu.

4.8 Sababu zinazopelekea Lahaja ya Kipemba Kuzorota

Katika swali la kuzorota kwa lahaja ya Kipembawatafitiwa waliibua sababu mbalimbali zilizopelekea lahaja ya kipemba kuzorota. Sababu hizo na jinsi zilivyojitokeza kiasilimia zimeorodheshwa kwenye jedwali na () hapo chini:-

Jedwali 9: Sababu zinazopelekea Lahaja ya Kipemba Kuzorota

	Ndio		Kwa kiasi ndio		Hapana		Sina hakika	
	Idadi	Asilimia	Idadi	Asilimia	Idadi	Asilimia	Idadi	Asilimia
A	92	73.6%	12	09.6%	12	09.6 %	09	07.2%
B	65	52%	30	24%	20	16%	10	08%
C	78	62.4%	25	20%	10	08%	12	9.6%
D	10	08%	18	14.4%	77	61.6%	20	16%

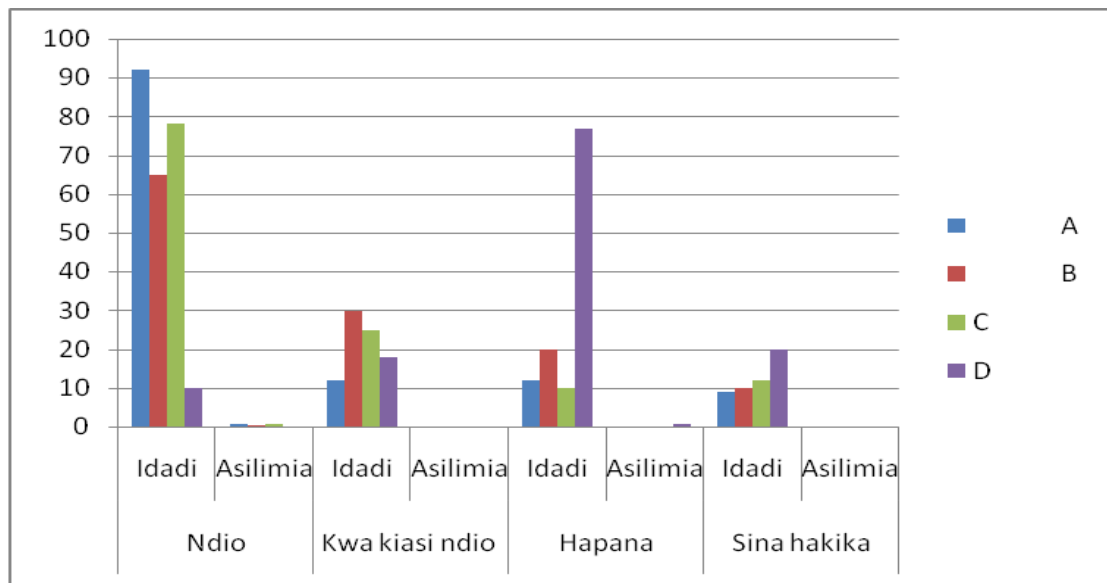
Chanzo: Data kutoka Uwandani (2018)

A = Vijana kuchanganya lugha

B= Kusanifishwa kwa Kiswahili

C= Vijana kuacha kuitumia lahaja ya Kipemba

E= Hakijazorota

Grafu 9: Sababu zinazopelekea Lahaja ya Kipemba Kuzorota

Matokeo ya utafiti huu yanaonesha kuwa watafitiwa 92 kati ya 125 ambao ni sawa na asilimia sabiini na tatu nukta sita (73.6%) wamekuja na maoni kwamba vijana wanachanganya lugha wakati wa mazungumzo yao. Idadi hii ni kubwa kwa kulinganisha na idadi ya watafitiwa kumi na mbili sawa na tisa nukta sita (09.6 %) ambao wamesema kwamba vijana hawachanganyi lugha. Kwa matokeo haya mtafiti wa kazi hii amekuja na suluhisho lisemalo kwamba vijana wanakawaida ya kuchanganya lugha. Hili linatokana na athiri kubwa za kimazingira au utandawazi. Athari hizi za utanda wazi zimepelekea vijana kuchanganya maneno ya lahaja tofauti nakuathiri msamiati wa lahaja ya Kipemba. Jambo hili kwa hakika linaonekana kuifanya lahaja ya Kipemba kuzorota na kupelekea maneno mengi ya kigeni kuingia nadani ya lahaja ya Kipemba. Mfano wa maneno hayo ni kama vile “nipe ubuyu” (nipe habarimpya), “ok nimekusoma” (ndio nimekuelewa). Kwa ujumla mtafiti wakazi hii amebaini kwamba kuchanganya lugha kwa vijana kumepelekea lahaja ya Kipemba kuzorota na kuingiza misamiati mingi ya kiutandawazi.

4.8.1 Kusanifishwa kwa Kiswahili

Matokeo ya utafiti yanaonesha kwamba jumla ya watafitiwa sitini na watano (65) katiya mia moja na ishirini na watano (125) ambao ni sawa na asilimia hamsini na mbili (52%) wamejibu kuwa usanifishwaji wa Kiswahili umepelekea lahaja ya Kipemba kuzorota. Asilimia hii ni kubwa ukilinganisha na idadi ya watafitiwa ishirini (20), sawa na asilimia (16%) walioona kwamba kusanifisha lugha ya Kiswahili haijachangia kuzorota kwa lahaja ya Kipemba.

Kwa kuwa idadi ya waliojibu kwamba Usanifishaji wa Kiswahili umechangia lahaja ya Kiswahili kuzorota, mtafiti amekuja na suluhisho kwamba usanifishaji wa Kiswahili umepelekea lahaja ya Kipemba kuzorota. Hii imejitokeza kwa sababu wengi miongoni mwa wenyeji wa lahaja ya Kipemba hulazimika kukitumia Kipemba katika shughuli rasmi zinazofanyika katika jamii.

4.8.2 Baadhi ya Vijana Kutoitumia Lahaja ya Kipemba

Data zinaonesha kwamba, watafitiwa sabiini na wanane (78) kati ya mia moja na ishirini na watano (125) sawa na asilimia sitini na nukta nne 62.4% wameona kwamba kuzorota kwa lahaja ya Kipemba kunatokana na baadhi ya vijana kuacha kutumia lahaja ya Kipemba katika mawasiliano yao. Idadi ya asilimia sitinina mbili nukta nne (62.4%) kwa kweli iko juu sana, ukilinganisha na asilimianane (08%) ya watafitiwa ambao wanaona kwamba, vijana kutotumia lahaja ya Kipemba hakufanyi lahaja hii kuzorota. Matokeo haya yanampa ujasiri mtafiti kuamini kwamba vijana kutoitumia lahaja ya Kipemba kunazorotesha kwa kiasi kikubwa kuendelea na kukua kwa lahaja ya Kipemba.

4.8.3 Hakijazorota

Jumla ya watafiti wakumi (10) katiyama moja na ishirini na watano (125) ambao nisawa na asilimianane (08%) walijibu kuwa lahaja ya Kipemba haijazorota. Asilimia nane (08%) ni ndogo sana kiasi cha kutoa hoja juu ya jambo lolote. Watafiti hao walieleza kuwa wazee wanaendelea kuitumia lahaja ya Kipemba kila siku, na kwa hivyo lahaja hiyo haijazorota. Watafiti wapatao sabiini na saba sawa na asilimia sitini na moja nukta sita (61.6%), wamesema kwamba hapana yaani Kiswahili cha Kipemba kimezorota. Kwa mantiki hii inaonekana kwamba Kiswahili cha Kipemba kitakuwa kimezorota kabisa.

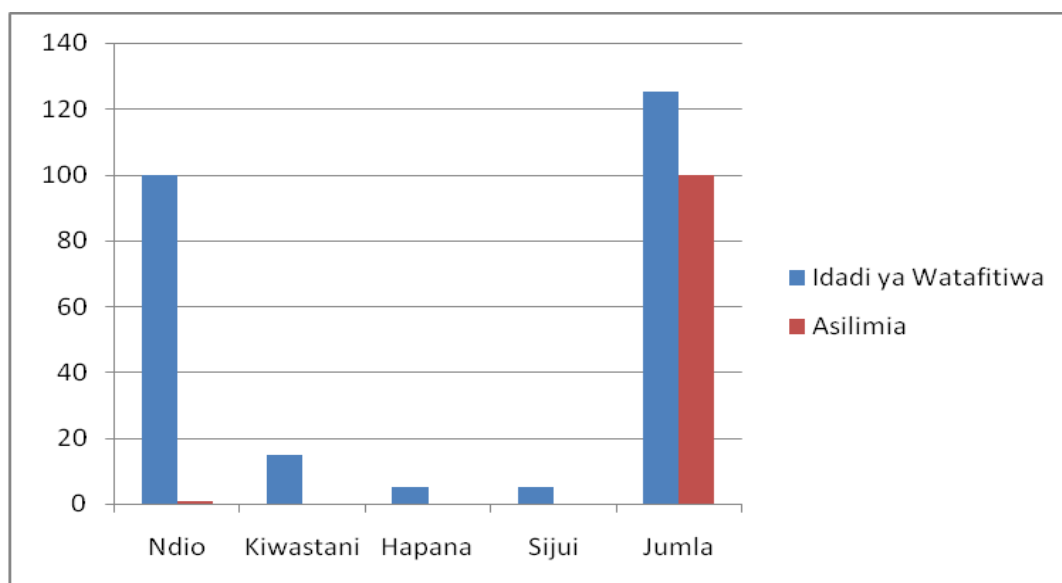
4.9 Matumizi ya TV, Intaneti, Facebook, na Utandawazi kwa Ujumla yamechangia Mabadiliko ya Lahaja ya Kipemba

Data zilikusanywa kwa wanafunzi, walimu, wanajamii, walimu na wataalamu mbali mbali. Swali lililoulizwa lilikuwa Je, unakubaliana na mawazo kuwa matumizi ya TV, intaneti, facebook, radio na utandawazi kwa ujumla vimechangia mabadiliko ya lahaja ya Kipemba? Majibu yamewasilishwa kwenye jedwali kama inavyoonekana hapo chini:-

Jedwali 10: Matumizi ya T.V, Redio, Intaneti, Face book na Utandawazi kwa Ujumla yanapelekea Mabadiliko ya Lahaja ya Kipemba

Jawabu	Idadi ya Watafitiwa	Asilimia
Ndio	100	80%
Kiwastani	15	12%
Hapana	05	04%
Sijui	05	04%
Jumla	125	100

Chanzo: Data Kutoka Uwandani (2018)

Grafu 10: Matumizi ya T.V, Redio, Intaneti, Face book na Utandawazi kwa

Ujumla yanapelekea Mabadiliko ya Lahaja ya Kipemba

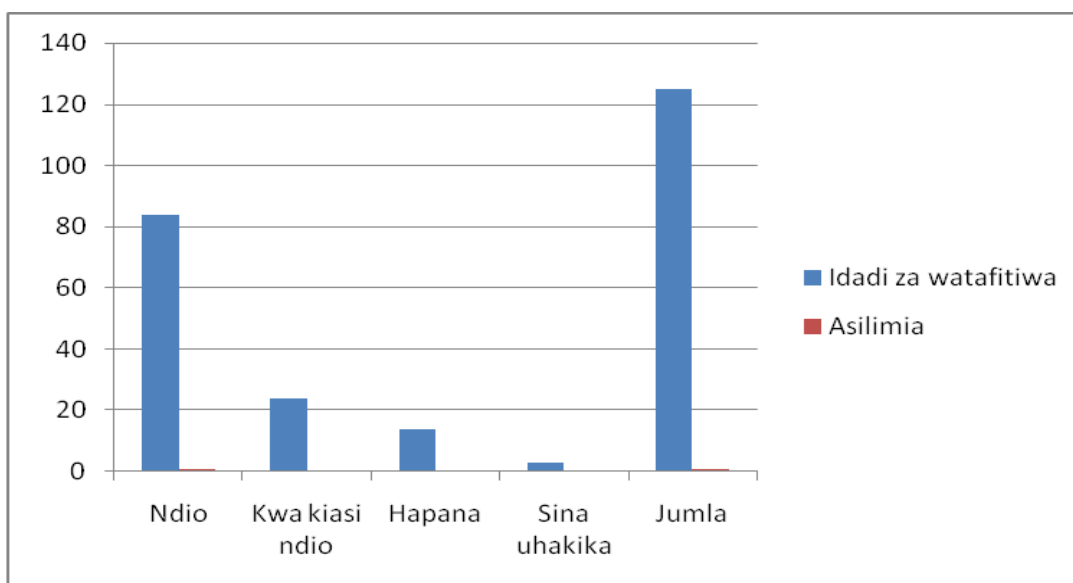
Matokeo ya utafiti yanaonesha kwamba watafitiwa mia moja (100) kati ya mia moja na ishirini na watano (125) wamejibu kwamba ndio. Yaani wanakusudia kuunga mkono kwamba vyombo vya habari na mitandao vinachangia mabadiliko ya lahaja ya Kipemba. Asilimia ya watafitiwa waliolikubali wazo hili asilimia themanini (80%) ambayo inatosha kutoa suluhisho kwamba vyombo vya habari na mitandao mbalimbali ya kijamii vinachangiamabadiliko ya lahaja ya Kipemba. Asilimia kumi na mbili (12%) ya watafitiwa wote wameona kwamba kiwastani vyombo hivyo vinachangia mabadiliko, wakati ni asilimia nne (04%) tu walioona kwamba vyombo hivyo havichangii kabisa mabadiliko. Asilimia hiyo ni ndogo mno ukilinganisha na asilimia themanini iliyoona kwamba vyombo vya habari na mitandao ya kijamii vinachangia mabadiliko ya lahaja ya Kipemba. Kwa ujumla tunaweza kusema kwamba kwa kiwango kikubwa mitandao ya kijamii na utandawazi vimechangia mabadiliko ya lahaja ya Kipemba.

4.10 Utandawazi ulivyoisaidia Lahaja ya Kipemba

Ili kuelewa kwa kiasi gani utandawazi umekisaidia Kiswahili cha Kipemba, mtafiti alilipeleka swali hili kwa watafitiwa wake. Unaamini kwamba utandawazi umekisaidia Kiswahili cha Kipemba? Majibu ya swali hili yalikuwa kama yalivyoainishwa kwenye jedwali hapo chini: -

Jedwali 11: Utandawazi ulivyokisaidia Kiswahili cha Kipemba

Jawabu	Idadi za watafitiwa	Asilimia
Ndio	84	67.2%
Kwa kiasi ndio	24	19.2%
Hapana	14	11.2%
Sina uhakika	03	02.4%
Jumla	125	100%

Grafu 11: Utandawazi ulivyokisaidia Kiswahili cha Kipemba

Chanzo: Data kutoka Uwandani (2018)

Matokeo ya utafiti yanaonesha kwamba, watafitiwa themanini na wa nne 84 kati ya 125 ambao ni sawana asilimia sitini na saba nukta mbili (67.2%) walijibu kuwa ndioutandawazi imekisaidia Kiswahili cha Kipemba moja kwa moja, ilhali watafitiwa ishirini na wane sawa na asilimia kumi na tisa nukta mbili (19.2%) wameona kwamba utandawazi umekisaidia Kipemba kwa kiasi. Watafitiwa kumi na wanne katiya mia moja na ishirini na watano (125) ambao nisawa na asilimia kumi na mmoja nukta mbili (11.2%) walijibu utandawazi haujakisaidia Kiswahili cha Kipemba. Kwa muktadha huu inaonesha kwamba asilimia kubwa ya Wapemba wanaamini kuwa utadawazi umeisaidia lahaya ya Kipemba.

4.11 Athari za Utandawazi katika Lahaja ya Kipemba

Ilikuthibitisha kuwa utandawazi umeleta athari katika lahaja ya Kipemba ilibidi mtafiti aulize swali hili kwa watafitiwa wake. Aliwataka waainishe athari mbalimbali za utandawazi katika lahaja ya Kipemba.

Jedwali 12: Athari za Utandawazi katika Lahaja ya Kipemba

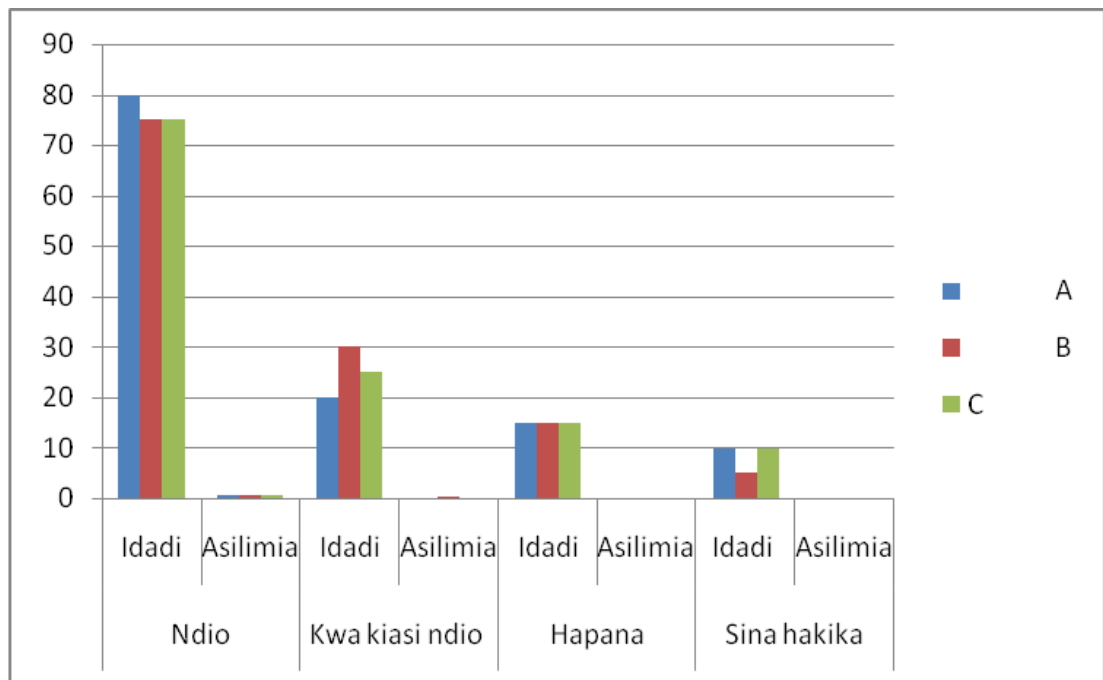
Athari	Ndio		Kwa kiasi ndio		Hapana		Sina hakika	
	Idadi	Asilimia	Idadi	Asilimia	Idadi	Asilimia	Idadi	Asilimia
A	80	64%	20	16%	15	12%	10	08%
B	75	60%	30	24%	15	12%	05	04%
C	75	60%	25	20%	15	12%	10	08%

Chanzo mtafiti (2018)

A = Kurahisisha Mawasiliano

B = Kuharibika kwa Utamaduni

C = Kupoteakwa Msamiati wa Lahaja ya Kipemba

Grafu 12: Athari za Utandawazi katika Lahaja ya Kipemba

4.11.1 Kurahisisha Mawasiliano

Matokeo ya utafiti yanaonesha kuwa watafitiwa themanini (80) kati ya mia moja na ishirini na tano (125) ambao ni sawa na asilimia sitini na nne (64%) wamejibu kuwa athari moja wapo ya utandawazi ni kurahisisha mawasiliano. Asilimia kumi na sita (16%) ya watafitiwa wote wameliona jambo hili kwa kiasi fulani ni sawa. Walioona kwamba athari za mawasiliano hazina mchango katika kurahisisha mawasiliano ni asilimia kumi na mbili (12%) tu.

Matokeo haya yanatoa tafsiri kwamba kutafuta urahisi katika mawasiliano kumepelekea lahaja ya Kipemba kuathirika. Jambo hili limekujakutokana na kupanuka kwa mawasiliano duniani jambo lililoigeuza dunia kuwa kama kijiji. Kupitia watafitiwa wake mtafiti amegundua kuwa vijana wengi hutumia mitandao mbalimbali katika kuwasiliana na hutumia lugha za kigeni ama lugha Sanifu na

kuiwachilia mbali lahaja ya Kipemba. Vijana hukifanya Kipemba kuwa ni lahaja isiyo na thamani katika mawasiliano ya kimtandao jamboambalo linaifanya lahaja hiyo kudumaa na kupotea.

4.11.2 Kupotea kwa Msamiati wa Lahaja ya Kipemba

Katika kipengele hiki matokeo ya utafiti yanaonesha kwamba watafitiwa sabiuini na watano (75) kati ya mia moja na ishiri na watano (125) ambao nisawa na asilimiasitini na nne (64%) wamejibu hoja kuwa msamiati wa lahaja ya Kipemba hupotea kutokana na athari za utandawazi. Asilimia hiyo ni ya wale walioikubali hoja pasina chembe ya shaka. Asilimia ishirini (20%) wameikubali hoja kwa kiwango cha kati na kati. Asilimia kumi na mbili (12%) tu ndio walioipinga hoja, yaani wameona kwamba athari za utandawazi hazipotezi msamiati wa Kipemba. Matokeo haya yanaoyesha kuwa Wapemba wenyewe wameathirika na utandawazi na huacha kutumia misamiati ya lahaja ya Kipemba na badala yake hutumia Kiswahili Sanifu kwa vile lahaja Sanifu inatumika zaidi katika shughuli mbali mbali za kijamii na kiserekali kwa ujumla.

Kuthibitisha hoja yake, mtafiti katika uchunguzi wake ameyashuhudiamaneno mengi ya zamani ya lahaja ya Kipemba hayatumiki. Maneno hayo kwa nadrayanatumiwa na wazee wachache sana. Mfano wa misamiati ambayo haitumikiteni kutokana na athari ya utandawazi ni kama yafuatayo:-

Msamiati wa KP inayotumika kwa Nadra	Msamiati unaotumika sasa
Fisa	peleka
Keleshi	kaachini
Sebu	sitaki
Kake	kaka
Dade	dada
Machama	taka
Chuza	tizama

Msamiati yote hayo imepotea kutokana na kuingiliwa na utandawazi. Vijana ndio hasa waliocha kuitumia misamiati yao kwa kuhofia kuchekwa hata mbele ya Wapemba wenzao.

4.11.3 Kuharibika kwa Utamaduni

Katika kipengele hiki matokeo ya utafiti yanaonesha kwamba watafiti wa sabiuini na watano (75) kati ya mia moja na ishiri na watano (125) ambao ni sawa na asilimia sitini na nne (64%) wamejibu hoja kuwa msamiati wa lahaja ya Kipemba hupotea kutokana na athari za utandawazi. Asilimia hiyo ni ya wale walioikubali hoja pasina chembe ya shaka. Asilimia ishirini wameikubali hoja kwa kiwango cha kati na kati. Asilimia kumi na mbili tu ndio walioipinga hoja, yaani wameona kwamba athari za utandawazi haziharibu hata kidogo utamaduni wa Kipemba na hivyo.

Tafsiri ya matokeo ya utafiti, mtafiti amegundua miongoni mwa athari za kiutamaduni ni pamoja na mavazi, chakula na lugha, hivyo basi lahaja ya Kipemba imeathiriwa nautandawazi kwa kiasi kikubwa mtafiti kupitiawatafitiwa wake

amegundua kuwa vijana wengi hupenda kuchanganya lugha kutumia lugha za kigeni mfano goodnight, ok, dialing ambapo huacha kutumia lahaja yao.

4.12 Sababu zinazopelekea Mabadiliko ya Msamiati katika Lahaja ya Kipemba

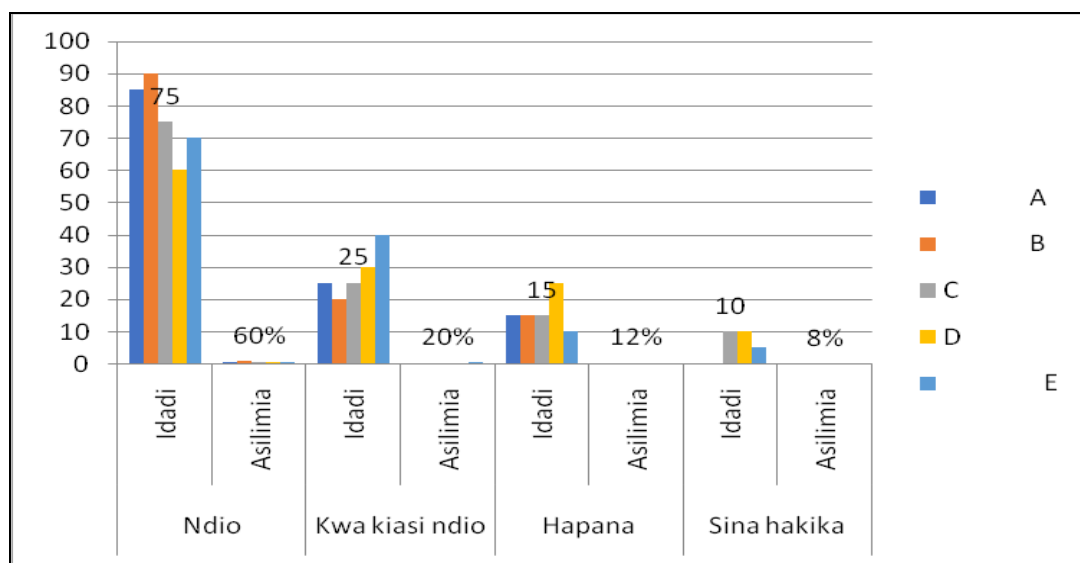
Kwa kiasi kikubwa lahaja ya Kipemba imeonekana ina mabadiliko katika msamiati wake. Mabadiliko haya yametokana na sababu nyingi. Katika kujibu maswali watafitiwa wamejibu sababu zinazopelekea mabadiliko ya msamiati walipoulizwa swali hili. Swali Taja sababu zinazopelekea mabadiliko ya kimsamiati katika lahaja ya Kipemba. Majibu swali hili kwa hojakama zinavyoonekana hapo chini.

Jedwali 13: Sababu zinazopelekea Mabadiliko ya Msamiati katika Lahaja ya Kipemba

Sababu	Ndio		Kwa kiasi ndio		Hapana		Sina hakika	
	Idadi	Asilimia	Idadi	Asilimia	Idadi	Asilimia	Idadi	Asilimia
A	85	68%	25	20%	15	12%	00	00%
B	90	72%	20	16%	15	12%	00	00%
C	75	60%	25	20%	15	12%	10	08%
D	60	48%	30	24%	25	20%	10	08%
E	70	56%	40	32%	10	08%	05	04%

Chanzo mtafiti (2018)

1. Maendeleo ya sayansi na teknolojia
2. Elimu
3. Hamahama za watu
4. Mabadiliko ya kiutamaduni
5. Kuwepo kwa lahaja sanifu.

Grafu 13: Sababu zinazopelekea Mabadiliko ya Msamiati katika Lahaja ya Kipemba

4.12.1 Maendeleo ya Sayansi na Teknolojia

Jumla ya watafitiwa themanini na watano (85) kati ya mia moja na ishirini na watano ambao ni sawa na asilimia sitini na nane (68%) wamejibu kuwa maendeleo ya sayansi na teknolojia yamechangia mabadiliko ya msamiati wa lahaja ya kipemba. Asilimia hii imekubali pasina chembe ya shaka. Asilimia ishirini (20%) ya watafitiwa wote nao pia wametoa jibu la ndio ingawa wamekubaliana na hoja hii kwa kiwango cha kati na kati. Asilimia kumi na mbili ya watafitiwa wote wameona kuwa maendeleo ya sayansi na teknolojia hayajachangia kwa kiasi chochote kubadilika kwa msamiati wa lahaja ya Kipemba.

Tafsiri ya matokeo ya utafiti, yanaonyesha kuwa maendeleo ya sayansi na teknolojia yamepelekea msamiati wa lahaja ya Kipemba kupotea. Hili limejitokeza kwa sababu vijana wengi hutumia njia za kisayansi katika shughuli zao mbalimbali kama vile compyuta, facebook, tweter, whatsapp, T. Vna intanetena katika kukamilisha

mawasiliano. Pia vijana hao hutumia vyombo vya mawasiliano kama vile radio, simuza mkononi, runinga na mitandao mengine. Vitu vyote hivi vimepelekea mabadiliko ya msamiati wa lahaja ya Kipemba. Watafitiwa waliowengi wamebainisha kuwa vijana wengi wa Kipemba hutumia vyombo hivyo katika mawasiliano yao ya kila siku. Matumizi hayo yamepelekea kuzaliwa kwa misamiati mipya kutokana na kuwepo maneno mengi ya lugha ya kiingereza ambayo hukosekana kabisa Kiswahili chake. Maneno wenyewe ni kama vile (twita), facebook (fesibuku), whatssap (wasapu), doulode, save na mingi mingineyo. Misamiati yote hii ina Kiswahili chake lakini hakitumiki kwani imeshazoeleka kutoholewa kwa msamiati wa kiingereza.

4.11.2 Elimu

Watafitiwa tisiini (90) kati ya mia moja na ishirini na watano (125) sawa na asilimia sabiini na mbili (72%) walikiri kwamba swali la elimu limeleta mabadiliko ya msamiati katika lahaja ya Kipemba. Asilimia hii ndiyo iliyokubaliana na wazo hili pasina na chembe ya shaka. Asilimia kumi na sita wameona kwamba kwa kiasi fulani maswali ya elimu yameleta mabadiliko makubwa kwenye lahaja ya Kipemba. Asilimia iliyoona kwamba elimu haijaleta mabadiliko yoyote katika lahaja ya Kipemba ni kumi na mbili tu (12%), ambacho ni kiwango cha chini kabisa.

Matokeo haya yanaonesha kuwa kupanuka kwa elimu kumesababisha mabadiliko makubwa ya msamiati wa lahaja ya Kipemba. Mtafitiwa kazi hii amebaini kwamba Wapemba waliowengi ni wasomi hivyo basi huacha kutumia misamiati ya Kipemba na baadae hutumia lugha mbali mbali ambazo zinatumika duniani kote na kutupilia mbali lahaja yao ya Kipemba. Hii inajitokeza kwa sababu lahaja ya

Kipemba haitumiwi na wasomi wenzao katika kufikisha ujumbe au katika masomo yao.

4.12.3 Hamahama za Watu

Jumla ya watafitiwa sabiini na watano (75) kati ya mia moja na ishirini na watano (125) ambao ni sawa na asilimia sitini (60%) walijibu kuwa hamahama za watu zinapelekea mabadiliko ya msamiati wa lahaja ya Kipemba. Idadi hii in ya wale wenye maoni yanayounga mkonom hoja hii pasina chembe ya shaka. Asilimia ishirini ya watafitiwa wote pia wana mawazo kama hayo kwa kiwango cha kati na kati. Asilimia iliyoona kwamba hamahama haina athari yoyote katika kuibadilisha lahaja ya Kipemba ni kumi na mbili (12%) tu. Asilimia hii ni ndogo mno kiasi ambacho haiwezi kutumika kama hoja ya kupitisha jambo. Tafsiri aliyoipata mtafiti data hii inaonesha kuwa Wapemba wanakawaida ya kuhama kwao na kwenda kuishi sehemu nyengine kwa ajili ya kutafuta ajira ili kujikwamua kimaisha. Hivyo wanapoondoka na kuhamia sehemu nyengine hujikuta wanaacha kuzungumza msamiati ya lahaja yao. Wanapokuwa katika maeneo mapya waliohamia Wapemba hujikutawanazungumza misamiati ambao wamekutana nao kutokana na shughuli zao ambazo wameziendea. Mfano wa shughuli hizo ni kama kilimo, biashara, elimu na nyenginezo. Jambo hili linapelekea mabadiliko ya msamiati katika lahaja ya Kipemba. Data imempa ujasiri mtafiti kuja na suluhisho lisemalo kwamba sababu mojawapo inayopelekea mabadiliko ya msamiati katika lahaja ya Kipemba ni kuhamahama.

4.12.4 Mabadiliko ya Kiutamaduni

Watafitiwa 50 kati ya 80 ambao sawa na asilimia sitini na mbili (62%) wamejibu kuwa mabadiliko ya kiutamaduni yamepelekea kubadilika kwa msamiati wa lahaja ya Kipemba. Matokeo hayo yamemuoesha mtafiti kuwa utamaduni wa Wapemba umebadilika. Mabadiliko hayo yamekujakutokana na maendeleo ya utandawazi. Kwa muktadha huo basi Wapemba wengi wamebadilika kiutamaduni na kupelekea mabadiliko makubwa katika msamiati. Vijana wa Kipemba wasasa wanadai kwamba wao wanakwenda na wakati jambo ambalo limepelekea kubadili msamiati. Wanapenda kutumia msamiati ambayo wao wanaiona kuwa ya kisasa. Kwa ujumla tuaweza kusema kwambamambo mapya yametawala katika mila na desturi za Wapemba.

4.12.5 Kuwepo kwa Lahaja Sanifu

Jumla ya watafitiwa 64 kati ya 80 ambayo ni sawa na asilimia themanini (80%) walijibu kuwa kuwepo kwa lahaja sanifu kumepelekea mabadiliko ya msamiati wa lahaja ya Kipemba. Matokeo haya aliyoyapatamtafiti kupitia watafitiwa wake yameoyeshakuwa, kuwepo kwa Lahaja Sanifu ambayo hutumika katika shughuli mbalimbali kama vile kutolea elimu, kutolea taarifa kweye vyombo vya habari, kutolea hutuba za viongozi, kumechangia kuathiri msamiati wa lahaja ya Kipemba. Kwa muktadha huo jamii hujikuta inatumia lugha Sanifu na kuiacha lahaja ya Kipemba katika kupeana habari, Pia wasomi, walimu Pamoja nawanafunzi wao hutumia Lahaja Sanifu na kuifanya lahaja ya Kipemba kudumaa a kuelekea zaidi kweye kifo.

4.13 Hitimisho

Surah ii imewakilishwa na kuchambua data zilizokusanywa kupitia mbinu za dodoso, mahojiano na usomaji makini. Uchambuziwa data hizi umezingatia malengo ya mada husika. Na umeongozwa na mkabala wa kimaielezo na kiidadi. Pia nadharia ya fonolojia zalishi asili imeongoza katika kuchambua data kwa kuhusisha malengo mahsusi ya utafiti ambayo nikuonyesha athari za utandawazi katika lahaja ya kipemba na kuonyesha sababu zinazopelekea mabadiliko ya msamiati katika lahaja ya Kipemba. Sura inayofuata itaonesha muhutasari ya matokeo ya utafiti, mapendekezo ya utafiti na hitimisho.

SURA YA TANO

MUHUTASARI, HITIMISHO NA MAPENDEKEZO

5.1 Utangulizi

Sura hii inaonesha majumuisho ya jumla ya mada ya utafiti huu unaohusu *Athari za Utandawazi katika Lahaja ya Kipemba*, vipengele vilivyoangaziwa katika sehemu hii ni pamoja na muhtasari wa utafiti, matokeo ya utafiti, mchango wa utafiti, mapendekezo ya maeneo yanayohitaji kuyafanyia utafiti na hitimishola sura nzima.

5.2 Muhtasari wa Utafiti

Lengo la utafiti huu lilikuwa ni kuchunguza *Athari za Utandawazi katika Lahaja ya Kipemba* Utafiti huu ulifanyika uwandani kwenye sehemu maalum zilizoteuliwa. Utafiti huu ulikuwa na jumla ya sura tano. Sura ya kwanza ni sura iliyowasilisha utangulizi wa jumla wa utafiti huu. Mambo yaliyoainishwa hapo ni pamoja na usuli wa utafiti, tatizo la utafiti, malengo ya utafiti pamoja na maswali yaliyomuongoza mtafiti ili kufikia malengo yake. Vipengele vyengine vilivyoainishwa hapo nipamoja na umuhimu wa utafiti, mawanda ya utafiti na changamoto za kiutafiti na utatuizi wake. Sura ya pili imeonesha mapitio mbalimbali ya kazi tangulizi ambazo mtafiti amezipitia. Kazi alizozipitia nizile zinazoshabihiana moja kwa moja na mada ya utafiti huu alioifanyia kazi mtafiti wa kazi hii. Kupitia na kusoma kazi tangulizikumemwezesha mtafiti kugundua mwanya ambao ndio uliosababisha ufanyikaji wa utafiti huu. Utafiti wa kazi hii umefanyika kutokana na kuwa mada husika haijafanywa uchunguzi uliojikita moja kwa moja katika kipengele ambacho mtafiti amekiangazia.

Utafiti huu umetumia nadharia ya fonolojia zalishi asili, Sura iliyofuata ambayo ni sura ya tatu imekusanya vipengele kama vile muundo wa utafiti, kundi lengwa, sampuli na usampulishaji, njia zilizotumika kukusanya na kuchambua data pamoja na maadili ya utafiti. Sura ya nne iliwasilisha na kuchambua data zilizokusanywa toka uwandani na maktabani ambazo zilijibu maswali ya utafiti kwa ajili ya kufikia malengo ya utafiti. Sura ya tano ndiyo sura ya mwisho kwa utafiti huu ambayo inatoa hitimisho la utafiti mzima pamoja na mchango wa utafiti. Pia sura inatoa maoni na mapendekezo kuhusu tafiti zinazoweza kufanywa ili kuendeleza utafiti huu.

5.3 Matokeo ya Utafiti kwa kila Lengo

5.3.1 Lengo la Kwanza

Lengo hili liliongozwa na swali lisemalo kwamba ni athari gani za utandawazi zinazoathiri lahaja ya Kipemba? Mtafiti amegundua kuwa kuna athari nyingi za kiutandawazi zinazoathiri lahaja ya Kipemba. Mtafiti ametaja na kuzichambua baadhi ya athari hizo kuwa ni kuongezeka kwa msamiati usio na asili ya Kipemba ndani ya Kipemba cha asili, watumiaji wa lahaja ya Kipemba wameongezeka ingawa hawakitumii katika uasili wake, kuzorota kwa lahaja ya Kipemba ambako kunaashiriwa na vijana kuchanganya lugha kati ya Kiswahili Sanifu na Kipemba pamoja na Kiingereza kisichozingatia grama. Baadhi ya vijana hujilazimisha kuepuka kutumia lahaja ya Kipemba na badala yake hutumia Kiswahili Sanifu ambapo hawawezi kukizungumza kwa ufanisi. Utumiaji wa lahaja ya Kipemba wenye mvurugano na athari za utandawazi umeuathiri msamiati wa Kipemba na kwa hivyo kuufanya upotee kwa kasi. Utandawazi umeiathiri lugha kupitia utamaduni wa

Kigeni pia kutokana na vifaa vipya vilivyozuka kutokana na maendeleo ya sayansi na teknolojia.

5.3.2 Lengo la Pili

Lengo hili liliongozwa na na swali Kubainisha sababu za utandawazi zinazopelekea mabadiliko ya kimsamiati kwenye lahaja ya Kipemba. Katika kujibu swali hili mtafiti aligundua kwamba miongoni mwa sababu zinazopelekea mabadiliko ya kimsamiati kwenye lahaja ya Kipemba ni maendeleo ya sayansi na teknolojia, harakati za kielimu katika jamii, mabadiliko ya kiutamaduni, kusanifishwa kwa Kiswahili na shughuli za kuhama na kuhamia miongoni mwa wenyeji na wakaazi wengine wa Pemba.

5.4 Matokeo ya Jumla

Kwa ujumla matokeo yanaonesha kwamba Kipemba kimeathiriwa na utandawazi kwa kupotelewa na msamiati wa asili na kubeba msamiati mwingi mpya usio na asili ya lahaja hii. Mbali ya kwamba lahaja imeongeza watumiaji, ila imepata pigo na kwa hivyo kuzorota kwa kiasi fulani. Uzorotaji umejitokeza kwenye mkato wa maneno, uchanganyaji wa maneno ya lahaja hii na lugha za kigeni na matumizi makubwa ya Kiswahili Sanifu miongoni mwa wenyeji wa asili wa Pemba. Pia mtafiti ameziona sababu kama maendeleo ya sayansi na teknolojia, elimu, kuhamahama na usanifishaji wa Kiswahili kuwa ndizo hasa zilizopelekea kubadilika kwa msamiati wa Kipemba.

5.5 Mchango wa Utafiti

Kutokana na utafiti uliofanywa maoni yafuatayo yanapendekezwa: Utafiti umegunduwa athari nyingi hasi zinazohitaji kupunguzwa kwa njia mbalimbali. Miongoni mwa njia hizo ni kuasisi mradi maalum wa kuhifadhi msamiati mkongwe wa Kipemba kwa kuundakia vijikamusi vya kuainisha maana na makamusi makubwa yenye ufafanuzi wa kinatumizi. Kukitumia Kipemba kwenye mawasiliano ya redio jamii zilizoko mahali mbalimbali kisiwni Pemba. Hili litakipa hadhi Kipemba na kukipunguzia athari za Kiutandawzi. Serikali iweke masomo ya lahaja za visiwani katika shule za msingi ili kunyanyua lahaja ya Kipemba na lahaja nyengine za visiwani. Mashindano ya kazi za ubunifu kwa lugha ya Kipemba miongoni mwa wanafunzi wa msingi yaanzishwe na yasimamiwe.

5.6 Mapendekezo kwa Tafiti Fuatishi

Matokeo ya utafiti huu yameweza kutoa mwanga unaoonesha kwamba kwa hakika iko haja ya kufaywa zaidi tafiti mbali mbali kama ifuatavyo: -

Watafiti wanayo nafasi ya kuchunguza athari za vyombo vya habari na mitandao ya kijamii katika kuiendeleza lahaja ya Kipemba. Watafiti wajao pia wanaweza kufanya utafiti linganishi kuangalia lahaja iliyoathirika zaidi na utandawazi miongoni mwa Kitumbatu, Kipemba na Kimakunduchi.

5.7 Hitimisho

Sura hii inahusu ukamilishaji wa utafi mzima. Ambapo sura imeanza kwa kutoa muhtasari wa utafiti, ukifuatiwa na matokeo ya utafiti, pia sura imeonesha mchango wa utafiti, baadae yametolewa mapendekezo ya maeneo yanayotakiwa kufanyiwa utafiti na mwisho hitimisho la sura nzima.

MAREJELEO

Bakheressa, S. K. (1992). *Kamusi ya Maana na Matumizi*, Nairobi: Oxford University Press East Afrika..

BAKIZA (2012). *Kamusi ya Kitumbatu*. Zanzibar: Jamana Printers LTD.

Beerkens (2006). *Globalizastion*. <http://www.beekers.info/files/globalizasPdf> 200, Imepakuliwa tarehe13/07/2012.

Babbie, E. (1999). *The Basics of Social Research*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.

Best, J. W. na Kahn, J. V. (1993). *Research in Education*. United State of America: Allyn and Bacon.

Bryman, A. (2004). *Social Research Methods* (Toleo la Pili - 2). Oxford: Oxford University.

Butts, & Cockburn, A. (2001). "An Evaluation of Mobile Phone Text Input Methods," *Conferences in Research and Practice of information Teknology, Volume 7*.

Crystal, D. (2008), *Texting the gr8 db8*. Oxford: Oxford University Press.

Cooper. V. (1989) *Language Planning and Social Change*. Cambrage: Cambrage UniversityPress.

Cresswell, J. W. (2009), *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Method Approaches*. Los Angeles: SAGE Publications.

- Enon, C. J. (1998). *Education Research and Measurement*. Department of Distance Education; Makerere University. Uganda.
- Grinter, R. & Eldridge, M. (2001). "Y do Trigrs luv2 Txt Msg?" In Proceedings of the seventh European Conference on Computer Supported Cooperative Work ECSCW 01. Bonn, Germany. Dordrecht, Netherlands. Kluwer. Academic Publishers, 219-238.
- Haji, G. (2006). *Kamusi ya Kitumbatu*. Zanzibar: Express Printing Services Zanzibar.
- Hambwe, J. na Karanja, P. (2004). *Misingi ya Sarufi ya Kiswahili*. Nairobi: Phoenix Publishers LTD.
- Hooper, J. B. (1975). *An Introduction to Natural Generative Phonology*. New York: Academic Press.
- Islam, K. I. & Kiyov, P. K. (2009). *Thibiti P.T.E Kiswahili*. Nairobi: Oxford University Press.
- Ingrams, W. H. (1924). "The dialects of Zanzibar Sultana'te." In *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, " Vol. M. pp533-550.
- John, J. & Mduda, F. (2011). *Kiswahil Kidatu cha Tano na cha Sita*, Oxford University Press LTD Dar es Salaam.
- King'ei, K. (2010). *Misingi ya Isimujamii*. Dar es Salam: Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili.

- King'ei, K. & Kobia, J. (2007). "Lugha kama Kitambulisho: Changamoto ya Nchini Kenya." *Nordic Journal of African Studies*, Vol 16, NO. 3, 320-332.
- Kipacha, A. (2003). *Lahaja za Kiswahili*. Dar es Salaam: KIUTA.
- Kombo, D. K. & Tromp, D. I. A. (2006). *Proposal and Thesis Writing Introduction*. Nairobi: Paulines Publications Africa.
- Kothari, C. R. (2004), *Research Methodology: Method and Techniques second revised edition*. New Delhi: New Age International Publisher LTD.
- Kothari, C. R. (2008), *Research Methodology, Methods and Techniques*. New Delhi: New Age International Publisher LTD.
- Kothari, C. R. (2009). *Research Methodology, Methods and Techniques*. New Delhi: Age International Publisher Ltd.
- Little, A.W. (1996), "Globalization and Educational Research whose Context Counts?" In *International Journal of Development* Vol.16, No 4, Uk-427-438.
- Maganga, C. (2007). *Historia ya Kiswahili Idara ya Kiswahili*. Dar es Salaam: KIUTA.
- Maganga, C. (1991), "A Study of Morphophonology of Standard Kiswahili Kipemba, Kitumbatu, na Kimakunduchi." Unpublished M.A Thesis University of Dar es Salaam.

- Maganga, C. (1995), "A study of the Morphophonology of Standard Kiswahili, Kipemba, Kitumbatu and Kimakunduchi." Unpublished PhD Thesis University of Dar es Salaam.
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative Research and Case Study Applications in Education Revised and Expanded From Case Study Research in Education*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers
- Massamba, D. P. B. (1997), "A Comparative Study of the Ruvi, Jita na Kwaya: Languages of the Eastern Shores of Lake Nyasa (Victoria)." Unpublished M.A Thesis University of Dar es Salaam.
- Massamba, D. P. B. (1996). *Phonological Theory: History and Development*. Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press.
- Massamba, D. P. B. (2002), *Historia ya Kiswahili; 50BK hadi 1500 BK*. Nairobi: The Jomo Kenyatta Foundation.
- Massamba, D. P. B. (2004), *Kamusi ya Isimu na Falsafa ya lugha*. Dar es Salaam: TUKI.
- Massamba, D. P. B. (2007). *Kiswahili Origine and Bantu Divergence-Convergence Theory*. Dar es Salaam: IKR.
- Mbaabu, I. (1991). *Historia ya Usanifishaji wa Kiswahili*. Nairobi: Longman Kenya Ltd.

- Mgullu, R. S. (1999). *Mtaala wa Isimu: Fonetiki, Fonolojia na Mofonolojia ya Kiswahili*. Nairobi: Longhom Publishers.
- Mohamedi, S. (1984), “*Urban Versus Rural Swahili. (A study of Pemba varieties)*” Zannzibar.
- Msanjla, Y. P., Kihore, Y. & Massamba, D. P. B. (2009), *Isimu Jamii Sekondari na Vyuvo*. Dar es Salaam: TUKI.
- Mutembei, A. (2011), “Kukitandawazisha Kiswahili kupitia Simu ya Kiganjani.” *Tafakari Kuhusu Isimujamii, Volume 18: 198-210*.
- Mutembei, A. K. (2009), *UKIMWI Katika Fasihi ya Kiswahili*. Dar es Salaam: Taasisi ya Taaluma za Kiswahili.
- Nurse, D & Hinnebusch, T. (1993). *Swahili and Sabaki A linguistic History*. University of California.
- Polome, E. C. (2010). *Swahili Language Handbook cha tano na sita*, Children Education Society Publisher.
- Saluhaya, M. C. (2010). *Nadharia ya Lugha Kidatu cha Tano na Sita*. Dar es Salaam: Children Education Society Publisher.
- Shiraghdin, C. & Mnyapala, M. (1997). *Historia ya Kiswahili*. Nairobi: Oxford University Press.
- Sengo, T. S.Y. (2009). *Sengo na Fasihi za Kinchi*. Dar es Salaam: AERA.

Senkoro, F. E. M. K. (1988). *Ushairi: Nadharia na Tahakiki*. Dar es Salam: DUP.

Sigh, K. (2007). *Qualitative Social Reseach Methods*. New Delhi: SAGE Publication.

Simiyu, W. F. (2013). *Kitovu cha Fasihi Simulizi*, Mwanza: Serengeti Educatinal Publishers (T) Ltd.

Stigand, C. H. (1915), *Dialect in Swahili*. London: Cambridge University Press.

Sweeting, A. (1996). “*The Globalization of leaning*. Paradigm or Paradox?” Internal Journal Development Vol, 16, No 4 MK, 379-391.

TUKI (2004). *Kamusi ya Kiswahili sanifu*. Dar es Salaam. TUKI.

Walliman, N. (2011). *Research methods: The basics*. London: Routledge.

Whiteley, W. H. (1969). *Swahili: The rise of National language*. London: Methuen.

VIAMBATANISHO

Kiambatanisho Namba 1: Hojaji kwa Wanafunzi

Utangulizi

Mimi ni mwanafunzi halaliwa Chuo Kikuu Huria cha Tanzania ninaefanya utafiti juu ya Athariza Utandawazi katika Lahaja ya Kipemba hivyo basi naomba ushirikiano mwema kutoka kwako.

1. Maelezo binafsi ya Mtafitiwa

Tafadhali weka alama ya (v) kwenye jibu unaloliona ni sahihi na toa maelezo pale panapo stahiki.

(a) Jinsi: Manamume () (b) Mwanamke ()

Umri miaka.....

(c) Kiwango cha elimu.....

2. Jee, wewe unaweza kuzungumza Kiswahili cha kipemba?

(a) Ndio () (b) Hapana () (c) Kiasi () (d) Sina uhakika ()

3. Jee, unafikiria kuwa kuna tofauti ya mazungumzo baina ya wazee na vijana wanapozingumza kupitia lahaja ya Kipemba?

(a) Ndiyo () (b) Hapana () (c) Sijui ()

4. Ni athari ipi itokanayona utandawa ziinayoathiri lahaja ya Kipemba?

Chagua jawabu unaloliona ni sahihi.

(a) Kupotea kwa msamiati wa lahaja ya Kipemba () (b) Kukua kwalugha ()

(c) Kurahisisha mawasiliano ()

5. Taja maneno matano yanayotumika katika lahaja ya Kipemba na katika kiswahili sanifu

.....

.....

.....

6. Taja sababu tatu zinazopelekea mabadiliko ya msamiati katika lahaja ya Kipemba

.....

.....

.....

.....

7. Unafikiri kuwa utandawazi umekisaidia Kiswahili cha Kipemba kukua?

(a) Ndio () (b) Hapana ()

8. Kama jawabu lako ni ndio toa maelezo ni jinsi gani utandawazi unakisaidia Kiswahili cha kipemba kukua.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ahsante kwa ushirikiano wako

Kiambatanisho namba 2: Hojaji kwa Walimu

Utangulizi

Mimi ni mwanafunzi halali wa Chuo Kikuu Huria cha Tanzania. Ninayefanya utafiti juu ya Athariza Utandawazi katika Lahaja ya Kipemba. Hivyo, naomba ushirikiano mwema kutoka kwako.

Maelezo binafsi ya mtafitiwa

Tafadhali weka alama ya (v) kwenye jawabu lililo sahihi

1. (a) Jinsi:

Mwanamme () Mwanamke ()

(b) Umri miaka

2. Jee, umesoma hadi darasa la ngapi?

.....

3. Jee, bw/bibi unaelewa kuzungumza Kiswahili cha kipemba?

(a) Ndio () (b) hapana () (c) Kiasi () (d) Sina uhakika ()

4. Jee, Kiswahili cha Kipembe kinatumika kati kama wasiliano hivi sasa?

(a) Baina ya wapemba na wapemba ()

(b) Baina ya wapemba na jamii nyengine ya Kizanzibari ()

5. Jee, Kiswahili cha kipemba kinamchanganyiko na kiswahili sanifu?

(a) Mchanganyiko mdogo () (b) mkubwa kiasi ()

(c) Hakina mchanganyiko () (d) mkubwa sana ()

6. Jee, kuna tofauti inayojitokeza katika mazungumzo baina ya wazee na vijana katika lahaja ya kipemba?

(a) Ndiyo () (b) Hapana () (c) Sijui ()

7. Kama jibu lako ni ndio toa tofauti tatu.

- (a).....

 (b).....

 (c).....

8. Jee, Kiswahili cha Kipemba wanakionaje wengine wa lahaja hiyo?

- (a) Rahisi () (b) Kigumu ()

9. Ni zipi sababu zinazopelekea lahaja ya Kipemba kukua au kuzorota?

Kukua.....

Kuzorota.....

9. Jee, wewe unakubaliana na hoja kuwa matumizi ya T.V, redio, intaneti, face book
 na utandawazi vimechangia kuleta mabadiliko ya lahaja ya Kipemba?

- (a) Ndiyo () (b) hapana ()

Ahsante kwa ushirikiano wako

Kiambatanisho Namba 3: Mahojiano na Wanajami kwa Jumla

Utangulizi

Mimi nimwanafunzi halali wa Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania .Ninafanya utafiti juuya Athariza za Utandawazi katika Lahaja ya Kipemba .Hivyo naomba ushirikiano mwema kutoka kwako.

Maelezo binafsi ya mtafitiwa

(a) Jinsi:

Mwanamke () Mwanamme ()

(b) Umri miaka.....

2. Jee, umesoma mpaka darasa la ngapi?

3. Jee, bwana/ bibi unaweza kuzungumza lahaja ya Kiswahili cha kipemba?

.....

4. Jee, unafikiri lahaja ya Kipemba inatumika katika mawasiliano hivi sasa?

Eleza.....

.....

.....

.....

5. Kwa mawazo yako kuna tofauti ya Kiswahili cha kipemba wanachozungumza wazee na vijana?

6. Toa tofauti tatu

(a).....

(b).....

(c).....

7. Ni zipi sababu zilizopelekea lahaja ya kipemba kukua au kuzorota?

Kukua.....

.....

Kuzorota.....

.....

8. Jee, unakubaliana na hoja kuwa matumizi yaTV, intaneti, radio, face book

vimechangia kuleta mabadiliko katika lahaja ya Kipemba?

Ahsante kwa ushirikiano wako